

שהטיב מהרזיה לצדד בזכות החוה"ש, בכ"ז לא מלאו לכו לדבר גבוה על הפוסקים, וע"ש מה שבי למסק מעליהם קושיית החוה"ש). - ועיין בלבו"ש הלכות נדה, שגם הוא העיר ע"ד הרזיה שלא ירד לסוף דעת המ"י (בתוה"ש).

והנה לפ"ח הגרים להמ"צ שהוא כ"ה רחבי שעורה וצלעו ה' רחבי שעורה, ע"ע גרים, יהי' רוחב הערשה $\frac{5}{8}$ ומרובע שרחבו כרוחב ערשה $(\frac{5}{8} \times \frac{5}{3}) = \frac{25}{24}$, ושטח ערשה עגולה $(\frac{25}{9} \times \frac{8}{4}) = 2\frac{1}{12}$ - ובתפ"ש, נגעים, שם, כ' דמקום הגרים הוא ה' ערשים על ה' ערשים נומה שאמרו ג' על ג' היינו כשמרוחקת כל ערשה מחברתה כריות ערשה, - ע"ש שכ"ב כדי להנצל מקושיית החוה"ש ולפ"ו יהי' לכאורה רוחב ערשה כרוחב שעורה, ועיין ע' גרים שלדעתי כן היא דעת מהר"ו - אבל באמת זו בורבא היא, כי לעולם לא יהי' לדעת המ"צ רוחב הערשה פחות מן $\frac{5}{8}$ רחבי שעורה, ועד כאן לא כתב שהגרים היא כ"ה רחבי שעורה אלא לפי שחושב את הגרים רק מ' ערשים, אבל אם ה' חושב כ"ה ערשים לשיעור גרים כהתפ"ש או ה' חושב את הגרים $(\frac{5}{8} \times 26) = 41\frac{2}{8}$ ר"ש ובקצרה אומר שהמ"צ קצב שיעור הגרים ע"פ שיעור הערשה שמצא, ולא שקצב גודל הערשה ע"פ גודל הגרים, כמבואר לכל מעיין שם, ולא כתבתי זאת, רק למען אלה שאין בידם המ"צ, שלא יטעו בזה - אלא שלכאורה אפשר ה' לומר נהי דאין כן דעת המ"צ, עכ"פ הרוחנו ע"פ דעת התפ"ש והמר"ו והמרדכי יחד, ששיעור הגרים הוא גם אליבייהו כגודל שיעור המ"צ (ואם לא ממעמי'). עכ"ז בע' גרים - אבל לדעתי סברת התפ"ש היא דחוקה מאד, וקשה לומר שתהי' כן דעת המשנה. ועיין בס' האשכול ה' נדה ס"י מא שבי מפורש, ושיעור גרים ג' ערשים באורך ג' ערשים ברוחב דבוקים זו בזו, - ולפיכך אי נימא שדעת המהר"ו שרוחב השעורה כרוחב הערשה, ע"ע גרים, יהי' גודל הגרים (שהוא מ' ערשים או מ' שעורים), קמן הרבה משיעור המ"צ (שהוא כ"ה שעורים).

עובי המרדע. כל הבטלמים מביאין את המומאה בעובי המרדע אהלות פמ"ז ס"א. ואר"י ומרדע שאמרו אין בעכוו טפח ויש בהקיפו טפח שבה י"ב ובתוספתא כלים ב"ט סופ"ו איתא בעובי המרדע ב' אצבעות והקיפו טפח ופ"י הר"ש כלים פ"ז ס"ז, וכ"כ הרא"ש דהיינו ב' אצבעות מששה בטפח, והגר"א גורם עובי המרדע אצבע ושליש אצבע, - והיינו בגודל והכל חר. אך לא אדע מעם הנהגו זו, דאי משום כללו של הרמב"ם דסתם אצבע הוא גודל, הרי מצינו יוצא מן הכלל, ע"ע. וע"ע אמה א' שכבר מצינו בתלמודן שקורין לזוטרהא (א' מששה בטפח) אצבע סתם. ואולי הגיה כן משום דתיכף אחרי זה איתא בתוספתא אצבע כד' אצבעות בטפח, ובשם

לא שביח דבחד איכא כזית, ודקדק הרב מהכא למה לא נקט יותר מעשרה? ועכ"ה דליכא נמלה קטנה מן $\frac{1}{10}$ זית וא"כ ערשה שגדולה כנמלה קטנה אינה פחותה מן $\frac{1}{10}$ זית, עכ"ל. ולדעתי אין זה הכרח, (א' דעד כאן לא הקשו התוס' אלא על ראב"י, שבא למעט ממספר ערשה דעליו קשה שהי' לו למעט מה דאפשר ואפילו אחד, משא"כ ר"ה שאמר ראשונה מ' ואחד עליו לא קשה, דהוא הפס סכום שיהיו ביחד מספר שלם, ערשה וועיין פסחים מ"ב, וש"נ: השע ציבורין של מצה ואחד של חמץ... השע חנויות כולן מוכרות בשר שחומה ואחת מוכרת בשר נבלה). ב' הוא הבין מה שבי' התוס', דשמא לא שביח דבחד איכא כזית היינו דליכא כלל במציאות נמלה גדולה כזו. אכן, אבל שביח"ה פירושו בכ"ה דאין הדבר רגיל כל כך, אבל ישנו במציאות נובזה אתא שפיר דלא יפליג הנבלי על הירוש' נזיר פ"ו ה"א שהביא הרב, שאמרו דיש נמלה גדולה מזה. - ולפי מה שבי' בש"ק, בלאו הכי לא קשה מהתם ומועטה שפיר י"ל דיש נמלה, וכן ערשה, קטנה מן $\frac{1}{10}$ זית, אך שאינו שביח כ"כ, וכדבר שאינו רגיל לא מיירי ראב"י. (ומלבד כל אלה הרי התוס' כתבו בלשון, "שמא" והוא מחליט דבר).

אכן רוחב הערשה, מפורש במתניהן נגעים פ"א מ"א: מקום ערשה ד' שערות ונמצאו מ' ערשים ל"ו שערות אשר לפי מה שפ"י הדרישה יוד"ע ס"י קצ, הכונה אל השערות עם יניקתן סביב סביב, שהוא כחצי מרחק שבין שערה לשערה, נמצא שרוחב ב' שערות (רצ"ל השערות עם יניקתן סביב סביב) הוא כמרחק שבין ג' שערות, עיין בדרשה לשינוי וציוורו. ובחוה"ש הבין שהשערות הן גבולי הערשה, ורוחב הערשה הוא כריות שבין ב' שערות, ולכן תמה איך אמרו ששיעור גרים שהוא מ' ערשים הוא ל"ו שערות, הא בין ערשה לערשה לא נצרך רק גבול אחד, ובג' ערשים על ג' ערשים לא יהי' לפ"ו רק מ"ו שערות, ותמה איך לא הרגיש שום פוסק בזה, - והטיב מה שבי' בתורת השלמים ששנה בכ"ז גודל הערשה הוא יותר כריות שבין השערות עם שיעור צמיחות ויניקות השערות סביב סביב, - ובח"י הרזיה סבר שהתוה"ש בא להוסיף מקום השערות עצמן, ולכן כ"י שלא עמד על דעת חוה"ש, והוא שגם מאד, ויפה תמה החוה"ש על כל הפוסקים שלא הרגישו בזה, וגם בעיני יפלא... וכל הפוסקים רז"א לא הרגישו בזה, והו"ו ההר הגדול לפנייהם למישור, ובאמת אין הגרים אלא מ"ו שערות... ומעט מועיר יותר מקום השערות, ותוה"ש לא דק במעט מועיר, דמקום שערות אין בו כמש, וכל מורי הוראה מועין בזה... וכן הש"ך והיא תימא וטעות ודוק היטב עכ"ל. וצ"ל כי תלה בוקי סיוקי בכל הפוסקים והעביר עין מן "יניקות השערות" שזכר בתוה"ש, ולא ראה שביח"ה בדרשה, (ועיין בתשובת החסיד במעיל צדקה שאף

ומנחות רפ"ז, וע"ע עמר ועשרון.

עובלא, ובירוש' אוכלה וכלה, ע"ע, עושה הוא (במדת היבש) סאה ... קב ורובע והיטן ועובלא ב"ב, פמ"ב, כמאן דקא מחי לה ... בעובלא כתובה נגב, ב"ב פה"ב והנה מנמרא דב"ב הנ"ל משמע שהוא שם מדה, דקא חשיב לה בין המדות, וכ"ה בסוטה ח"ב. אך מנמרא דכתובה הנ"ל משמע קצת שהוא שם משקל, עיין רב"ם ערך זה, ולכן דעת הרשב"ם בב"ב שחרי עובלי הוי אחת מדה והשני משקל (ע"ש פה"ב, ופמ"ב) ודעת הערוך שאתה היתה והיא מדה, ועיין בפ"י רגמה"ג שמפרש מחי מ"ל כדה ולא מלשון הכאה. ודעת רש"י ג"כ שחרא עובלא היה כהערוך, רק שסובר שהיתה משקל, דכ"כ סוטה ה"א על אחד משמנה בשמינית, משקל קטן והוא עובלא, וכ"כ שם ה"א שהתומן והעובלא משקלות קטנות. ואחריו נמשך המה"כ בסדר"ר פ"ט והק"ע והפ"ם ירוש' סוטה פ"א הל"ז, ואף שבנמרא חשבו לה בין המדות יש ליישב קצת ע"פ מה שבי הרשב"ם כ"ב ז"א שיכש אין דרכו למרוד בכלי קטן כ"כ אלא נמכר ... במשקל. וסובר רש"י דפחות מרובע לא ימרדו עוד, וכי התומן והעובלא כבר משקלות הן. אכן הלשון "מדות" הנאמר עליהן, ב"ב שם, ק"ק לפ"ז:

וע"ד שיעורה, איהא פ"ט פמ"ב עובלא אי מחמשה, ברביעי' - והרשב"ם גורם, כרובע - ומפרש כרובע הקב, והוא לפ"ז אחד מעשרים בקב וכ"ה בסמ"ג הל' עירובין (וע"ש לאוין קנב שכן הגרסא בתוספתא ובפ"י ר"ח). ועיין שם"ק שם דגם הרא"ם פ"י שהעובלא הוא א' מה' כרובע הקב, שהוא א' מבי בקב, והוא ביצה וחומש ביצה, כי הקב כ"ד ביצים וכ"ה בנמק"י ב"ב פ' המוכר את הספינה שעובלא היא ביצה וחומש ביצה והוא שוה להכלה אצל ראה"ק ע"ע. - אכן הרמב"ם עירובין פ"א ה"יב כי שעובלא חצי רביעית (1/8 לוג) ונראה שגורם א' משמנה כרובע (זוכר גרסא זו. גם הרשב"ם שם) ונראה שכן גרס גם רש"י עירובין כמ"א שבי שעובלא שמינית הליטרא, וליטרא הוא לוג. וכ"כ על א' משמנה בשמינית, סוטה שם, והוא עובלא, שרצ"ל שהשמינית (1/8 לוג) הוא עובלא ריב, ועיין רבינו יונתן עירובין שם שגם הוא כי שעובלא שמינית הליטרא, וכ"ה באו"ז הל' עירובין סי' קלא: עובלא תבלין שמינית של ליטרא ווע"ש בדבריו להלן שהעתיק דברי הרמב"ם שעובלא הוא חצי רביעית] וגם דעת רגמה"ג שהעובלא א' מחי כרובע וכי ב"ב שם שהעובלא הוא אונקיא וחצי [והוא דאויל לחשבונו שם שהלוג היא ליטרא, י"ב אונקיות - כדעת הרבה גאונים שסברו כן, נמצאת שמינית הלוג אונקיא וחצי]. או י"ב דינר ע"ע סלע. והימ"ם כי ששקל

לו דהבי אצבעות דעובי המרדע אתאה לפרש. אבל כמדומה לי שהוספתא זו, היא היא הברייתא שהובא בהלמודן בכורות למ"ב, הנא אצבע שאמרו א' מד' במפח, ושם שאלו למאי הלכה ואמר רבה לענין הכלה, ורב הונא ברד"י אמר לשהי אמות, ורב נחמן כ"י וא"ת רב הונא בר נתן אמר לאותה ששנינו שיש כשר בין חוליא לחוליא, ולא זכרו להא דעובי המרדע, ומשמע קצת דבאמה לא קאי ע"ז וש"מ שהגרסא שלפנינו היא הנכונה. - ועיין במנחת בכורים שם שכ' ונוסחת הגר"א עיקר, אבל לא ביאר מעמ"י.

עוד. עודיין. עודיין שונים נזכרו במ"ג: בי ביצים שוחקות שיער רבי בי ביצים ועוד. וכמה ועוד א' מעשרים בביצה עירובין פנ"א וע"ש ברש"י שמפרש א' מבי לכל ביצה, נמצא דהעוד הזה הוא 1/10 ביצה. ו' רבעים קמח ועוד חייבת בחלה שם פג"ב והאי ועוד הוא ביצה וחומש, ע"ש ברש"י. ה' רבעים ועוד חייבין בחלה שבת ע"ב, וש"ג, והאי ועוד הוא 2/16 ביצה לדעת הרב בערויה פ"א מ"ב, או 1/8 ביצה לדעת ר"ת שבת שם ופכחים מח"ב ר"א. פסקי ערים ח' אמות ועוד כלאים פ"ו מ"י, וע"ז אמרו בתוספתא שם בפ"ד ועוד אחד [מששה טפהים] באמה (כ"ה בדפוס ויילנא תרמ"א): ו"ג א' מששה באמה והוא

מפח (מנחת בכורים) וכ"ה הוא בר"ש ובפ"י מהר"י כמ"צ וכ"ה בירושלמי שם פ"ז ה"ד: אר"י ... ועוד מפח. והר"ם בשם הנמרא (ירוש') כ' שהאי ועוד הוא א' מבי באמה (= 1/10 מפח) ולפי עדות הרב במ"ש הניה רב"א כן גם בר"ש לפי שסובר שכך הנוסחא הישרה בירוש'. ולכאורה קשה קצת, דהרי אמרו בירוש' ולמה לא הניתה (שמונה אמות וכל שהוא, ע"ש בפנים) ותרצו ועוד מפח וההין ריבה צבחר (מעט) לפום כן לא הניתה, ואמאי חשיב פסקי ערים, אם הועוד הוא שיעור כזה (רק 1/10 מפח) - ואולי יחלקו בין פסקי ערים, שאף ששיעורו קטן כ"כ, עכ"פ יש לו שיעור קצוב, משא"כ שמנה אמות וכל שהוא, דאין לו שיעור קצוב, וכמה שהוא יותר על שמנה אמות סגי. - ועיין בפ"ט שבי על לפום כן לא הניתה, דלא הנינא אלא במקום דהאי ועוד יש לו איזה שיעור, נראה ג"כ שרצ"ל שיש לו שיעור קצוב. אכן הלשון צבחר קצת דחוק לפ"ז. גם צ"ע מה זה א"כ הקשו התם אח"כ משבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, הא השיריים הוא שיעור קצוב? ע"ע, וע"ש בפנים. הרומה עולה ... באמה ועוד תרומות פ"ד ס"ז, ופליגי בזה לדעת המ"ש הנאי תק"ם סבר ועוד זה אין לו שיעור, וריבה"ש סבר ועוד זה הוא קב למאה סאה (1/600 ע"ש). קבין ירושלמין שהן ששה עשרונים ועודיין ירושלמי כלאים פ"י ה"ד, והן 2/3 עשרון עפ"י שם

(ר"א) ולפ"ז עסה החייבת בחלה היא מ"ה ביצים. ריב) ובתורה"ש הבין שכונת רש"י, שהשמנה בשמינית הוא עובלא וחשב דנהחלה לרש"י קורטב בעובלא, ולדעתי פ"י הרברים כמו שכתבתי, וע"ע רבעא. ואשר לא פירש באמה, שהשמנה בשמינית הוא קורטב? - אולי משום שסבר ולכה"ם בשעה שעמד כאן, בסוטה) כמאן דסברו דקורטב הוא 1/16 - ולא 1/64 - לוג. ואם כי מצונו לרש"י שפ"י שקורטב הוא א' בס"ד בלוג ע"ע, כבר מצונו לו בכיוצא בזה שחור במקום אחד ממה שכ' במקום אחר. -

במל"ע נמצאת העונה $(\frac{1}{24} \times \frac{1}{24})$ אחת מתקעזו במל"ע. וכי במה"פ ובכנול הש"ס. דילן בכ"ד משמע דהעונה י"ב שעות הוא, ואפשר דלשון מקרא לחוד ולשון משנה לחוד. והבא אלישנא דקרא קאי עכ"ל. ולא אדע אל איזה עונה דקרא כיון?

עמר. והעמר עשירות האיפה הוא שמות מז-לו. ואחרי שהאיפה ח"י קבין יהי העמר $(18/10) = 1.8$ קבין (ב' קבין חסר חומש) והוא לפ"ח כ"ד ביצים לקב, מ"ג ביצים וחומש ביצה (י"ג) ובכמד"ד פ"ח איתה וספריש חלה צריך שיפריש אחת ריה, מארבעים ושלש וחומש מה"ת, למנין חלה ועיי' ש"ך יודע סי' שכד סק"ב.

ובמבלהא בשלח מס' ב פ"ה איתה והעמר ... עשירית האיפה הוא ... (אחד) משבעה רבעים ועוד, ועוד זה ... אחד מחמשה רביעיו יר"י והיינו שבעה רבעים וחומש ר"י).

וראה"ק במלוק לפ"ש יסד וכל עמר שבעת רבע ובלה, ולפי האמור הכלה הוה א' מחמשה ברובע והוא הכלה והאובלה הירוש' והעוכלא הבבלית שהוא לדעת הרשב"ם א' מחמשה ברובע ע"ע כלה ועוכלא וסיים ראה"ק והכלה א' מסאה, ועוד" כסאה וכונתו "בהעוד" הלו אל עשרים כי הכלה $(= 1/5)$ לוג הוא $1/120$ סאה (צא וחשוב) וכן יצא עפ"ח הביצים כי סאה קמ"ד ביצים, וחומש לוג הוה $1/2$ ביצים, ע"ע. נמצא שחומש לוג (כלה) הוא $(1/2/144) = 1/120$ סאה. ובס' שיעורי מצוות דף סג. ב כי לפרש דברי ראה"ק בזה"ל הסאה קמ"ד ביצים, וא"כ הכלה שהוא ביצה וחומש ביצה, היא א' מסאה ועשרים ונשארו עוד כ"ד בסאה, והיינו ועוד בסאה, לחלק לחלקים קטנים ולהוסיף על הכלה, עכ"ל. ולא אדע ב"י המלות.

וכי בשבה"ל סי' רי"ב ובתניא סי' מה בשם רי"ג נ"כ"ה בהלכות קצובות שלו שנדפסו בתורתן של ראשונים דף 20) שכמושקל הביצים כן משקל העמר וכ"כ

ששקל ומצא שעוכלא, "יין או מים במצרים" משקלם מ' דינרין פחות רביע (= 8,76) ובהנהות אשרי עירובין רפ"ג סהם וכי עוכלא היינו משקל מ' דינרין פחות רביע עכ"ל וזה הימה קצת שכללא כיוול ולא חילק בין דבר לדבר, ואולי יש ליישב זאת שסובר דלעולם אוליין בטר משקל המים, אבל עדיין קשה מה שלא חלק בין מקום למקום. ע"ע לוג לימרא ורביעית.

עונה. מל"ע זמן קבוע לאיזה דבר, כמו ועונתה לא יגרע שמות כא-י, עונה מעשרות מע"ש פ"ה מ"ה. ובתלמוד ישתמשו בו לזמנים מונבלים שונים: א) מה דאמר ר"א כל אשה שעברו עלי' ג' עונות ד"י שעתה נדה פ"א מ"ה, ואר"ל משום רי"ג נדה מ"ב עונה בינונית, "שליש יום" ועיי' שו"ע יוד"ע סי' קפ"ט סע"א וש"ך סק"ל וחז"ל ביאורים ס"ק יב ומחצית השקל שם. ב) הא דאמרו מקואות פ"ח מ"ג שבת פ"א פעמים שהן ד' עונות וע"ז אמרו ע"ז עה"א נדה סה"ב וכמה עונה? אר"כ"ב או יום או לילה, רבנח"א אר"י חצי יום וחצי לילה. ואר"ש בר"י ולא פליגי הא בתקופת ניסן והשרי (שהיום והלילה שוים, או או יום או לילה) הא בתקופת תמוז וטבת (שאינם שוים חצי יום וחצי לילה). ולעולם עונה שלמה י"ב שעות. ע"ש ברש"י, ועיי' שו"ע יוד"ע סי' קל"ח סעי' ו' - וכ"ז בדבר התלוי "במשך זמן" אכן דבר התלוי "בחליפת הזמן" יש עונה שהיא יום או לילה כמו שהם בין קצרים בין ארוכים כמו לענין הפרשה עונת הוסת (עיי' יוד"ע סי' קפ"ד סעי' ב') ויש שהוא רק מקצת היום או מקצת הלילה כמו דאמר ר"פ לרבא נדה ד"ב זמנין משכחת לה ג' עונות במעת לעת (אם בדקה את עצמה בצהרים דמטמאין לה מעת לעת דהוה להו ג' עונות: היום אמש ואהמול למפרע עד הצהרים, רש"י) עיין אפריון שלמה אות קיג. - ומצינו בירוש' ריש ברכות ובתוספתא שם עונה קטנה מאד דכן איתה ההם העונה הוי א' מכ"ד לשעה, ואחרי ששעה א' מכ"ד

רי"ג הביצים הללו הן מדבריות אכן בימי רבי נתקבנו הביצים בא' מעשרים לביצה, ע"ע ביצה, ועירובין פג, ב ורש"י שם. והוה $(2/20 \times 43,2) = 45,36$ (מ"ה ביצים עם יותר משליש ביצה) ובמנהיג הל' מסה סו' ל"ח כ' ואייתי ועודות דרבי רש"י עלייהו (על 43,2) וכמה ועוד א' מעשרים בביצה, הוה הכל מ"ה וחומש, וזהו שלא בדרוק קצת - ועיין אחרות חייב הל' חלה ש"כ שהעוד הוא כ' ביצים ושביעות, בקירוב, והוא נכון, כי $1/5 \times 43,2 \times 2 = 172/35$, והוא קרוב אל 45,36. רי"ד הרד"ל זהר"ש הבינו שתיבת, אחת" אללכתה קאי היינו, אחת מס"ג וחומש $(1/482)$ ולכן חתקנה כי שיעור חלה א' מכ"ד, או א' סמית גואם כי אפשר הי' ליישב זה ע"פ מה ש"כ ר"ת הובא בר"ש חלה פ"ב מ"ו, דשיעור חלה בין לב"ש בין לבי"ה הוא כביצה - ואולי כסעם שהוא אוכל הנאכל בב"א כיומא פ, א ואשר מטעם זה אולי סובר ר"י דבעינן לזימן כביצה ברכות סה, א, וזאת תסולק קושיית המל"ם פ"ו סה"ל מ"ע - ומעתה לדידן דשיעור עיסה החייבת בחלה היא מ"ג וחומש ביצה סובר הרד"ל דבעינן להפריש א' מ"ג וחומש ביצה דהיינו ביצה שלמה. אבל הוא דחוק. וגם השיעור הלו הוא רק מדרבנן ואשר אמנם בזה יש פלוגתא גדולה, עיין גוב"ת יוד"ע סי' ר"א וקדמו המל"ם בשם תוס' רי"ד קרושין נח, כאשר העירו ע"ז הגאון מכריס בשו"ת מהר"ם וה"ג רצ"ה בסמ"ע הברכות סי' ד, וזכרו כ"ז המחברים הנאים אחריהם, אבל התימא שלא אחד נתעורר שכבר הביא התי"ם אבות מ"ה מ"ח ר"ה קצתן כעשרים, כזה בשם סורו בדה"ח. ואין הספר מ"א ולי"ג לקיים את הנוסחא הישנה וכי סלת, אחת" אלעיל קאי: צריך שיפריש אחת" וב' רינים הם: א) שעסה החייבת בחלה הוא מ"ג וחומש ביצה, ב) דמ"ה צריך להפריש רק חלה אחת (ואולי להוציא מדר"ג חלה פ"ד מ"ה) וכן לשון הכפרי עלה מ"י קי' זמ"ז שם כה תרוכה אהת אף חלה אחת. ועיין גם הערה רנא מה שהכאתי בשם הפרדס לרש"י - ועיין הלכות פסוקות סי' א, ובהערות המ"ל בשם ר"ג שבכולם הלשון (חלה) אחת. - רי"ד) רהייג $1/5$ לוג או $1/20$ קב. ולא אדע מה הי' לו להרב רי"ם מ"ל תשובות גמ"ל שבהערותיו לסי' קיז אות כ' כתב שהאי ועוד הוא אחד מארבעים של רבע הקב? - רשו) וכ"ז הוא בקב מדברי אכן כשהוסיפו על המדות והיתה מדה ציבורית שוה אל 1,44 אהת מדברית, ע"ע סאה וירושלמית, או הי' העטר $(7,2/1,44) = 5$ רבעים כמבואר בכ"מ במר"ג. ובס' יראים, הסוסי ליוואראנא וואראש אשר לפניו אי' וזהו עבר והיינו רבעי קמח ציבוריות והן מדבריות. וחסר מספר הרבעים (שזכר בא לידו סי' יראים הנדפס מכ"ז ושם סי' קמח נמצאו המספרים אך בשעות, ובמקום ז' וחמ"ש איתה רק ז' -

שלישי ולא ב' חומשין למען ישתוו השיעורים). או ששיעור ח"י דרהם לרביעית אינו מדוקדק, והוא מעט יותר (ולכן כ' כגון" ח"י דרהם) והא דכ' בעדיות תק"כ "בקירוב" קאי על הכלי שעשה (ע"ש בפנים) שאע"פ שעשה בתכלית הדקדוק מה שיכל, בכ"ז הי' שיעורה תק"כ דרהם רק בקירוב, כי קשה לצמצם (והפירוש הראשון נראה לי יותר). ובע' לוג הבאתי דעת רבים הסוברים כי $\frac{7}{2}$ לוג (שיעור העמר) הוא תשי"ב זוז ריח"י וכי לרה"ג הוא יותר מן ת"ש, אך לא נתבאר כמה, ונסתפקתי שם ובע' פרס אולי גם הוא יסבור שהוא תשי"ב רק הפס מספר שלם. וכי אולי שיעור הלז הוא למים, אבל לקמח הוא רק $\frac{2}{3}$ מזה דהיינו ת"פ זוז. כן יש להסתפק כמה הוא שיעור הוון לדידי' (אם סובר כר"ת כרש"י או כהגאונים). ואולי יש לפשוט זה ע"פ מה שבי', רה"ג, בשע"ת סי' מו (העתיקה לי הרב רי"פ שיחי' מסלוצק) ששיעור העמר הוא ע"ב אונקיות, אשר השיעור הלז עולה יפה לחשבון ת"פ זוז העמר ומשקל הוון 0,16 אונקיא, כדעת הגאונים. כי כן $0,15 \times 480 = 72$ מכון. ואם כי אין זה מיכרח דאולי הוון שלו קל משל הגאונים (דהיינו פחות מן 0,16 אונקיא) וממילא יתרבו מספר הזווים של שיעור העמר, וכן להיפך, אולי הוון שלו כבד מזה ויהמעטו מספר הזווים, בכ"ז הכי מסתבר, ע"פ השתוות השיעורים, כדי למעט במחלקות. ועכ"פ מצוינו בשע"ת שיעור של ע"ב אונקיות לעמר, ובן דעת רש"י (ולדעתי גם דעת ריא"ב בסה"ש) שהלוג בין של לח ובין של יבש שקלת י' אונקיות נמצא העמר $\frac{7}{2}$ לוג = 72 אונקיות. ובשהליק סי' רי"א ורי"א ובהנאי שם הביאו ש"ס ששיעור העסה החייבת בחלה היא ע"ה אונקיות ואולי מעמייהו משום דסברי דבעינן שיהא בעיסה שיעור עמר אחר הפרשת החלה, 1,8 ביצה, עיין לעיל, דהיינו בסך הכל מ"ה ביצים, דהוה $(46 \times 72) = 43,2$ = ע"ה. ועיין תניא שם עוד שיעורים למשקל ריח"י אבל כבר כתב

ובכ"כ במחזור ויטרי סי' ק"ה) ולפי הטבואר בתשו' חכמי צרפת סי' ג' מעמ' משום דסובר דבעינן עמר ונודשו (שהוא 1,5 עמר, או 64,8 ביצים כגופם רי"ז), אכן הרמב"ם ת"מ פ"ח הל"ב כתב שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה רי"ז, כגוף" הביצה הבינונית, ולא כמשקלה" וכ"ד רוב המחברים. וכ' בפ"י המש' להר"ם עדיות פ"א מ"ב ומצאתי הרביעית... ומקמח החמה כגון ח"י דרהם נדהיינו י"ב דרהם לביצה ומצאתי שיעור חלה באותה המדה (בכלי שעשה לזה, ע"ש בפנים) תק"כ דרהם, בקירוב" ואלה הדרהמים בולם מצריות. - כתב "בקירוב" לפי שאם הרביעית הוא ח"י או העמר הוא $(48,2 \times 12) = 518,4$ פחות מן 520 עם 1,6- אכן בספרו היר הל' בכורים פ"י הלמ"ז כי העמר ב' קבין חסר חומש... וכמה מכלה מדה כזו מ"ג ביצים בינוניות וחומש ביצה... והם משקל פ"ו סלעים וכ' שלישי סלע $(\frac{2}{3} \times 346)$ דינר (רי"ז)... שהם תק"כ זוז מוזי מצרים ולא זכר שהוא "בקירוב" ויעיין בסוף הקדמתו לפיהמ"ש דמנחות שכי' ג"כ תק"כ דרכמונים - היינו דרהמים - ולא זכר "בקירוב" והתשב"ץ הבין שחשבונו מדויק ומכוון ולכן כע"ז, ח"ג על"ו, בזה"ל: והרב כי' כי העמר פ"ו סלעים עם ב' שלישי סלע, ואינו צריך אלא ב' חומשים דמ"ג ביצים וחומש ביצה הוא שיעור חלה ריח"י אבל הגדיל המדה... כדי שישאר בעיסה שיעור עמר אחר הרבת החלה - ולי אין תירוצו מסתבר, דהרי לא הגדיל המדה רק עם 1,6 דרהם, ע' לעיל, משא"כ שיעור חלה שהוא 1,8 ביצה לבע"ה דהיינו $(12 \times 1,8) = 21,6$ דרהם, ואפילו חלת נחתום שהיא 0,9 ביצה הוא עכ"פ $(12 \times 0,9) = 10,8$ ונאולי כונת הרב לחלה מה"ת דכמה שהוא סגי, אבל זה מלתא דלא פסיקא. עיין הערה רידן והג"ל דגם בספרו היר ובהקדמתו למנחות נקט שיעוריו רק "בקירוב" (ואם לא פירש זה) והפס מספר שלם (תק"כ דרהם, ומשום זה נקט גם הסלעים ב'

רי"ז) ולפי מה שבי' במקוה טהרה פכ"ו שערך משקל הביצה למשקל המים היוצאים לעומתם הוא כערך 4 אל 3 יהיו משקל ביצה קמח $(4 \times 43,2 = 172,8)$ קרוב למשקל המים, ועיין הערה נב שכן כ' בסה"ש לריא"ג בשם י"א שהלח והיבש משקלם שווה. רי"ז התשב"ץ ח"ג על"ו העתיק מ"ג ביצים ושליש ביצה, ולא אדע אם כן היתה הגרסא לפניו ברמב"ם וואם כי חידוש הוא, אבל מצאתי במד"א פ' בשלח שכ' ג"כ שהעמר מ"ג ביצים ושליש ביצה וכ"ה בהל' פסחים לריא"ג. ובפתי' ע' חלה כ' גם בשם הרי"ף (?) שהוא מ"ג ביצים ושליש ביצה. או שש"ס הוא בתשב"ץ. עיין לקמן הערה ריח. רי"ז) לפי הטבואר בע' סלע דעת התשב"ץ ששיעור סלע להגאונים, ובתוכם הרמב"ם 0,6 אונקיא של מו"ז (בת 640 ג"ש), וא"כ יהי' שיעור העמר להרמב"ם $(0,6 \times \frac{2}{3} \times 86) = 86,2$ ג"כ אונקיות הג"ל, ובתשב"ץ ח"ג ערכ"ו כ' שהוא נ"ט אונקיות, ולא אדע לכוון שיעוריו. וע"ש לפני זה שעל 17,5 זוז שהם $(17,5 \times 0,6) = 10,5$ אונקיא כ' שהוא נ' אונקיות, וג"כ אינו מכון - ואולי כתוב זה בקירוב. ריח"י לפי מה שהעתיק הוא לעיל מדברי הרמב"ם מ"ג ביצים ושליש (עיין הערה רי"ז) אין מקום לקשיותו, כי בעצמו כ' משקל הביצה ב' סלעים, והוה $(\frac{1}{3} \times 43) = 14,3$ מכון. ואולי הא גוסא קשה ל' למה הצריך הרמב"ם מ"ג ביצים ושליש אם די במ"ג וחומש - אבל לפ"ז צ"ע למה העמיר קשיותו על חשבון הסלעים ולא על חשבון הביצים גופיהו? ע"כ מסתבר שש"ס הוא בתשב"ץ לעיל וצ"ל מ"ג ביצים וחומש, כבו שהוא בספרי הרמב"ם שלפנינו. - ריח"י) המהר"ם בהערותיו לשו"ה גמ"ם שם אות ג' כ' שלפ"ח משקל די מאות זוז הקב שהביא הכפר"ם מצוינו שה' רבעים ועוד משקלם ז' מאות ושנים וחצי זוז, ולכן שבש דברי ר"ם הג"ל וכ' להגיה תשי"ב ולזו ידע שכי' בעיטור ודאי שהי' שמת ע"ז מאד) וכ"ז גרם לו מה שחשב את העמר $\frac{1}{40}$ לוג, עיין הערה ריד. - ריח"י) בכל בו סי' מח איתא והראב"ד ז"ל כ'... שיעור המש ליטרא משקל ארבע ליטרא וחצי ונהליטרא יד אונקיות וחצי ואין כל מוכן לזה, וא"ס שש"ס זצ"ל, והרא"ש מלונל כתב" משקל ארבע ליטרא וחצי, וב' שיעורים שונים הם. וכ"ה על נכון שם סי' פט. ובא"ת הל' חלה - ודע כי גם בא"ת איתא והליטרא יד אונקיות וחצי, וא"כ בכל בו סי' פט איתא יד אונקיות ותו לא. והמירל את הא"ת כפ"ה לא ראה רק את דברי הכ"כ שבס' פ"ט, ולכן כ' ובכ"כ ב' שיעור רא"ם רק י"ד אונקיות. ובאמת כאן בס"י. מח הוא כנוסחת הא"ת, (ואולי כ"כ משום שלא הרגיש בחסרון המלות, והרא"ש מלונל כתב). ודע שלדעת הח"צ בפרקו על המטעות ג"כ הוא בכ"כ, כי לא מצוינו ליטרא כזו (בת י"ד או בת י"ב אונקיא) ומגיה י"ב אונקיות, - ואם באנו להגיה הי' ג"ל

מדת העמר (ויה ג"כ רק בקירוב) אכן בפירושו לחלה ועדיות הביא חשבון מדויק מאד : עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית עשירית אצבע וחלק משני אלפים וחמש מאות באצבע , והוא $311 \frac{1}{25}$ סכונ . ובכלבו הביא בשם הראב"ד : ששה אצבעות [על ששה אצבעות , כצ"ל] ברום שמנה וב' חומשין וחומש חומשא , וכ"ה בחי' הריטב"א בפסחים שם , והוא ג"כ מדויק ומכוון (ראו , וכן סכונ ומדויק מה שכ' בארחת חיים הל' חלה בשם רש"ט פלכו ו' אצבעות וחומש אצבע על ח' אצבעות ברום ה' אצבעות ושני חומשי אצבע [וכן אפשר לעשות הכלי ו' אצבעות וחומש אצבע על ז' אצבעות וחומש אצבע ברום ששה אצבעות] וראו). וכ"ז בכלים שתושבתיהן מרובעות (כב).

והר"ן בערבי פסחים כ' וז"ל ומאחר שלמדנו שטפח על טפח ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחויק לוג והוא רובע הקב , למדנו שה' רבעים קסח, שחייבים בחלה שיעורם ה' טפחים בחשברת והוא בכלי שארכו ב' טפחים וחצי ורחבו טפחים ... ויהי רום הכלי אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע- , והפלא שזה אינו עולה רק ה' רבעים מדברים , ואנן בעיני לחלה ה' רבעים ציפורים, שהן ז' רבעים וחומש מדברים - ועיי' מעשה אילפס שבשו"ת רמיע סי' ו' עמד

יותר צ"ל יז אונקיות, שלפ"ו ישותה שיעורו $(72 = 16 \times 4,5)$ אל שיעור רה"ג ורש"ם ואינך שוכרתי. אכן אין נירי להכריח, - ובפרט שלפ"ו מה שכתבתי בע' פשיטא אמר שאונקיות של הכל בו הן כמות 512 ג"ש משאי"כ האונקיות של רה"ג (לפי מה שחשבתי 0,15 אינקיאה הוון), שהן כמות 640 ג"ש כמבואר בע' סלע , וסוכים גם לפי הגהתי אין שיעוריהם שוים . - (ויש וז"ל הר"ב בפיהמ"ש חלה פ"ב מ"ה שאין כובד משקל השעורין והחמין שוין ולא מיני הקסח כולן משקלן שוח אינ"ס שהם ממין אחד ... והנחתן שיעור חלה בשיעור המשקלים שונה, ע"ש כל דבריו ועיי' כפי' לעדיות שזכרתי, ועוד בכ"ס . - (ויש' ובתפ"ש חלה פ"א, כתב ו' על ו' גבובה ג' והשמיט, ותשיעית אצבע' ואולי הוא טהר"ם . - (וכ' השיעור הוח חובא בסו"י סי' שכ"ד וכ' הכ"י ע"ז שנוסח ספרי הרמב"ם שבידיו אינה מכוונת עם מה שכ' רבינו בשמו, וזה תימא . וז"ל שלפניו חלפה הרמ"א היו חכמים כספרי הרמב"ם המלות, על ו"א פחות ב' תשיעית אצבע' וזה שנכתבו הכתובים ברמ"א בסוגר כזה (ו...), לחרות שהוסף זה מדעתו' על לשון הרמב"ם ועיין כפי' לעדיות ששם חכמים עדיין המלות הללו (כדפוס ווילנא אשר לפני) - ועיין לקמן בפנים שכן קרה לדברי הראב"ד המובאים ככל בו . - (ראו) הנה הרבו הגאונים בשכרם, לפי שרצו להשוות את האורך עם הרוחב אבל לא ארע לפ"ה . ואולי גם זה גרס לבעט"ו להתתקן שמה כונתם לכלי עגולה לא מרובעת עיין הערה הבאה, ואפשר שגם חסרון, על ו' פחות ב' תשיעית' שהי' בדברי הרמב"ם (עיין הערה רכ). ועל ששה אצבעות' החסרים בכל בו וכמו שכתבתי בפנים) הסביל להסתפק בזה. - (ראו) וכפפ"ו פמ"ז דף נט, לענין שיעור העיסה החייבת, לפני שיעור הרמב"ם בעדיות שזכרתי לעיל בפנים כתב בזה"ל מדת הפסח לרב רבי יונה כולי גבהו שש אצבעות רחבו שבע ארבע סמנת , - וזה עולה 336 והוא גדול הרבה מהשיעור האמיתי, דאילו נימא ששיעור העיסה החייבת בחלה הוא 45,36 ע"ע עוד, עדיין לא יהי' רק $(10,8 \times 36, 46 : 1,5)$ ערך 326,5 בקירוב . - ע"כ אין ספק כי רב ר"י לא כתב כן רק לענין פסח , דאף דיש למעט בשיעור העיסה שלא תבוא לידי חמוץ , בכ"ז אמר לעשות כלי כזו , וכעין מה שכ' רש"י בספר הפרדס דעל ה' ביצים או ו' יותר משיעור חלה אין לחרוש משום חמוץ וכ"ה משמו בכל בו סי' מ"ח . (ובמנהגי מסה"ל דפוס ברלין אשר לפני חובא על ה' מצות או ו' וזהו שיעור הרפוס) אבל לענין חלה מסתבר שיהיה דבלי בת $311 \frac{1}{25}$ אצבעות חייבת . והנאון כפפ"ם אם לא שעה בעצמו עכ"פ נחן מקום לאחרי"ם לטעות . - (וכב) בש"ך יור"ע סי' נד ס"ק ד' הביא מה שכ' העמ"י צ"ע באלו המדות (שזכר הרמב"ם והרש"ע) אמר צ"ל מרובעות או עגולות והש"ך כע"ז והדבר פשוט שהם מרובעות, שהוא מהרמב"ם בכורים פ"ז שלמדו מרביעית של תורה שהוא במרובע וכמו שנתבאר שם בדברי הפוסקים, ועיין סי' ר"א סק"ז וכ"כ במעיי"ש . - והנה העמ"י לא נמצא ת"י, וכדי שלא לעשות אותו לטעות כ"כ, נ"ל שבהא גומא, בשיעור רביעית' נסתפק אולי הוא ג"כ בעיגול (רע"ל כוס עגול שאפשר לרבע בו אצבעים על אצבעים, עיין פסחים קט, ט בתוס'). - והש"ך צוה לעיין כפי' ר"א סק"ז וכונתו כנראה שהתם עשה חשבון המקוה במרובע, וא"כ הי"ד לכופ' שילפי"ן מסקוה שהוא ג"כ מרובע, אבל התם גומא נסתפק הכ"י שמה שיעורו' של המקוה בעיגול, אלא שמצא ראי' בפ' עושין ספ"ן שהוא מרובע, ואחריו שלדברי הרלב"ה לא נמצא התם ראי' לזה, שוב שפיר ה' יכול העמ"י להתתקן גם בכלי של שיעור חלה ונימא שהביא הרלב"ה ראי' מסוגיות הגמרא דערבי פסחים דאמרו אמתא (של שלחן) באמתא (של מקוה) היכא ויתבא, ואי ס"ד דאמתא דמקוה הוה בעיגולה ל"ל למימי הכי הא אפילו אמתא באמתא ויתבא עכ"פ לא תכנסו אמתא דשלחן שהי' מרובע באמתא דמקוה שהיתה עגולה. - לדעתי לאו ראי' רק דלא נאמר דהוה המקוה עיגולה דנפקא מגו ריבוע אמה על אמה, אבל שפיר אפשר להתתקן אולי הוה עיגולה שאפשר לרבע בתוכה אמה על אמה. - ועיין מעיי"ש ר"ח הל' חלה אות ל' שהביא דברי העמ"י בה"ל: צ"ע באלו המדות אם ר"ל מרובעות או מעוגלות דודאי הברל"ש ביניהם דכשהו עגול כחוקין יות ר מהותא מרובע, ע"כ. ואיך אפשר זה, הא עיגולה מגו ריבוע תלתא רביעי הוה, אלא ודאי שונתה כמו שכתבתי. כפי' להלכה הצדק עם הש"ך, כמו שהוכיח הגר"א ביור"ע סי' ר"א סק"ה מסוגיא דים של שלמה ארובין, וכמו שכתבו כל הגאונים, בשיעור מקוה (וכן נראה משיעורו של רש"ש שזכרתי בפנים דעכ"ה מרובע הוא).

סי' תנו ובאה"ט חק ועקב שם, ושוע' יודע' סי' שכר וש"ך ובאה"ט ופ"ת, ובחיה"ש ובצל"ח פסחים ועוד אצל כמה מחברים, ולא אדע מה הי' לו לבעל תורה תמימה שאחרי שהביא דברים טו-כ דברי הפחד יצחק ששיעור חלה הוא חמשה פונט של י"ב אונץ והשוה אותם למשקל מדינת רוסיא, כ"י, שלא ראה בכל דברי הפוסקים באור שיעור חלה. - הערה. מצינו עדיית פ"א מ"ב ג' מחלוקת (שהן ד') בשיעור העסה החייבת בחלה: שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקביים (וכ"ז במדות מדבריות) וחבאי... קב ומחצה, ירושלמיות: שכל אחד מהן הוא $\frac{1}{6}$ קב מדברי, והוא $(\frac{1}{6} \times 1.8) = 1.8$ קב מדברי (שהן מ"ג ביצים וחומש ביצה) עיין כ"ז במפרשים שם [והרב ריט"ע ביגדיל תורה קונטרס ב' סי' כ"ה, חשב כי הקב ומחצה הם ג"כ מדבריים, ובמכ"ת פועת הוא בירו, ע"ע דינר זהב] והם ה' רבעים ציפורים לסתם משנה או ה' רבעים ועוד לר' יוסי - והרבה סתמיות הם כחכמים, וכן פסקו כל הפוסקים (אלא שיש שפסקו כסתם משנה ויש - כר' יוסי) ועיין ע' קב מדבריים שלדעתי אפשר דר' ינאי בירוש' סובר כהלל, עכ"פ שיפסקו סי' כשמאי (שקב אחד חייב בחלה) לא שמענו. והר"ם בהערותיו להלכות פסוקות מן הגאונים סי' א' אות א' הביא מש"ת סי' מ"ז זה"ל: כ' רבינו האי שא"צ להפריש גם מעריבה גדולה המחזקת הרבה סאין אלא חלה אחת, ומה ששמו חכמים שיעור הוא רק להתלת חיובה של עסה שהוא קב וסוסיים המהרי"ם ומשמע שלנחתום בשביל שלא יפסיד קבעו לתחלת חיובו קביים, והוא א' ממ"ח] והוה הימא, ויותר הגדל התמי' כי כפי שהעתיק לי הרב רי"פ מסלוצק את הסי' מ"ז מהש"ת, אין זכר שם לכל האמור, ולא עוד אלא ששם ספורש בדברי רה"ג שהשיעור הוא מ"ג ביצים וחומש (דהיינו 1.8 קב), ואפילו נימא שמעות הוא הציון סי' מ"ז בדברי המהרי"ם וצ"ל איזה ציון אחר ששם איהא כמו שהביא הוא, או אין ספק שמעות הדפים הוא שם, וצ"ל שהוא קב ודי' חומשי קב" (נהסופר דלג על המלות שבין קב לקב), - ועכ"פ אין מקום למה שסיים הרב: ומשמע שלנחתום בשביל שלא יפסיד קבעו להתלת חיובו קביים", כטובן. ונראה שמעם ר"ת לשיעורי שמאי והלל שהוא בר"ש חלה פ"ב מ"ז המעה את הרב מהרי"ם לכתוב מה שכתב. -

ענבה. הכוליא שהקמינה בדקה עד כפול, כנסה עד כענבה בינונית חולין נה, כ. ונראה מזה שענבה גדולה מפול, והב"י יודע' סי' מד הביא בשם הרלב"ח שמציא את הענבה קמנה מפול, ותורץ בשם הרש"ל שבזמנם ובא"י היו משונים הפירות משל השתא ומשל חו"ל משום ברכת הארץ. ובחידושי הרו"ח הקשה ע"ז מהא דאר"א (בבב"ל) הוא בוסר (ענבה שלא נגמרה) הוא פול הלבן, שש"מ דענבה גדולה מפול הלבן (גם בחו"ל) וצ"ע עכ"ל, ולא אדע מאי קשה ל"י הא פול יפול

עמד בזה, וז"ל התשב"ץ ח"ב ערצ"א: וי"א שכלי שיש בו ב' פסחים על ב"ט וחצי ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע הוא שיעור חלה (היינו ממש לשון הר"ן) ופועת הוא בירו, לפי שהוא ה' רבעים בקב המדבר - ובמדומה שגם הרב בכפ"פ מעה בזה שכי' דף סו ויהי' לריא"ג ה' רבעים ת"ק וזו שהן הש"ג דרהם וכי"י הנה כתבנו בשם הר"ם (בסוף הקדמתו למנחות) בפרק קודם זה ששיעור חלה במדה שעשה מחזיק ה' סאות וכ"י (עיין לוח"ט שם) דרכמונים מצריים - הרי שחושב שיעור חלה לריא"ג ה' רבעים שמשקלם ת"ק וזו דהיינו רובעים מדברים, דה' רבעים ציפורים שהם 2.2 לוג מדברים (ועמר) כ' בעצמו שם דף 66 שלריא"ג עומר עשירית האיפה והוא מדה מכילה ז' סאות ועשרים וזו. ולא עוד אלא שכמדומה לי שחשב דלכן כ' הרמב"ם דמשקל העמר הוא תק"כ דרהם לפי שחושב את הרובע [הלוג] ק"ד דרכמונים (כמו שהביא שם מדברי הרמב"ם בהקדמתו הנ"ל, והו"ו ה' רובעים $104 \times 6 = 520$. ובאמת זה אינו כי השיעור ק"ד דרכמונים ללוג הוא ליון או שמן אבל לקמח הוא רק 72 דרכמונים, והא דחשב העמר תק"כ דרכמונים הוא משום דבעינן ז' רובעים וחומש מדברי, כמבואר כ"ז לעיל. ודע כי עוד בפרק הקודם שזכר (היינו בפמ"ז דף נט) כ' ששיעור העיסה החייבת בחלה הוא ה' רובעים ועוד, אבל שם י"ל שהפס לשון התלמוד, וכונתו לרובעים ציפוריים, וראי' לרבר שסיים שהם שתי קבין פחות חומש" - והרי ה' רובעים מדברים הם רק קב רביעי. ועכ"ח שברובעים כונתו לציפוריים ובקבין למדבריים (וע"ש שכי' שהוא מ"ג ביצים - רק השמים החומש ביצה) אכן דבריו כאן לא אדע ליישב. -

וחגי' רצה לתרץ דברי הר"ן הנ"ל, שמירי באצבעות ציפוריות, ולדעתו הוא דחוק, דלפני זה בשיעור רובע מדברי מירי ע"ש בפנים, ועכ"ח דחשבון המפחים והאצבעות שם הם ג"כ מדבריות, וש"מ"מ דמפחים ואצבעות של ה' רבעים" שזכר הם ג"כ מדבריות. - והתהרצ"פ רצה לאמר שמי' סאה דמקוה (היינו השבון כל הסוגי' דפסחים הנ"ל) הוא למדות ציפוריות והארץ בזה סאה, אך ר"ח ילף ההם משיעור מקוה שיעור רביעית של תורה (רביעית מדברי) וש"מ"מ דתלמודא מירי בסאין מדבריות, כמבואר כ"ז למעין, ועיין בח"י והג"י ר"ש מרושב"ץ להאלפס מה שכי' בזה. ובמעשה אלפס שם ציין לעיין בשו"ת דבר שמואל סי' קלז, ולא נמצא הסת"י. - שוב בא לירי ספר מקוה שהרה להגאון רע"ח וראיתי שגם הוא סבר לאמר דמ"ס דמקוה אינן מדבריות (רק ירושלמית), והרבה בזה בפלפולא חריפתא, והרגיש מה דקשה ע"ז משיעור רביעית ונדחק בישובו בפ"ז, עד כי לכסוף בפ"י נוסח גם דעתו מדבריות הן. -

והנה מכל האמור לעיל ראינו עד כמה דקדקו הראשונים והאחרונים בשיעור חלה ועיין שו"ע או"ח

רבי' הרב סובר דוויים שזכר ריא"ג הם דינרין שכל אריא הוא $\frac{1}{2}$ דרהם, אבל כבר כתבתי כי כונתו בזוויים לדרהמים. -

הערך פאבא Faba נאהנע (ובארז' הלי מריפות סי' הנג, כי בשם הראב"ן פול הוא פניא בלע"ז וצ"ל פיבא, כמו שהוא בערוך), כוליא שהקטינה בדקה עד כפול, חולין ה.ב. אין יד לפחות מכזית ואין שומר לפחות מכפול, שם קיח,ב וכי רש"י שפול פחות הרבה מויה, וכ"ה בגמרא שם קיט,א קולית שיש עלי' כזית ... אחרים אומרים אפילו אין עלי' אלא כפול, ועיי' מה שכי' שם רש"י ד"ה קשי' סיפא, דחצי וית יתר על כפול, רצ"ל דפול קטן אפילו כחצי זית, וכ"ז מתבאר מהסוגי' שם. -

ובדה"ר, ע' כליות, כי שמוכח מסוגי' דחולין קיט,ב דחטה של שביש, שהיתה ככוליא, היתה כביצה, והיינו דהיתה ככוליא על כוליא בנזבה ככוליא (רצ"ל מעוקב) והוא כי כוליא רחבה חצי ארכה א"כ הכוליא רבע ביצה, והוא פחות מויה (כי זית גדול מרבע ביצה) ... ולפי מה שכתבתי פול קטן מויה (אחרי שפול קטן מכוליא בינונית) עכ"ל. והנה מלבד שאין לנו הכרח שחשי' שביש היו ככוונים לגדול ביצה ולא יותר, ע"ע גרים, לא אדע מניל שכוליא רחבה כחצי ארכה? - (ואולי ידע זאת עיי' בחינה ונסיון, אבל הלשון "והוא" שכתב דחוק לפ"ז גם מהא דלא זכר שבחן זאה, כדרכו, משמע דלא מהנסיון ידע זאת, גם אי הוה סמך על הנסיון לא היה לו להביא מחשי' דשכ"ש) כן אין חשבונו אפשר להתקיים רק אי נימא שהחטה מעוקב שוה הצלעות מה שרחוק מהמציאות ומה שלא נראה מדבריו בעי' ד"ו, ע"ע דינר. - ועיי' כריתות יד, א רש"י ד"ה כוליא בחלבה שכי' וזית של כוליא משלים וכי', משמע שעכ"פ יש כזית ככוליא. - אכן בעיקר הדבר שפול קטן מויה הראינו לעיל מדברי רש"י, ולא עוד אלא שקטן (בגופו) אפילו מחצי זית, כאמור. -

פול' הלבן. מאימתי תבואה מתקדשת משתשיש וענבים משיעשו כפול הלבן, כלאים פ"ז מ"ו, הוא בוסר ... הוא פול הלבן, פול הלבן ס"ד א"א שיעורו כפול הלבן ברכות לו,ב וכי' התוס' ופחות מכאן לא הוי פירא מכאן י"ל דעל בוסר פחות מפול [הלבן, כצ"ל, וכן העתיק גם במרדכי] לא מברכינן עליו כפה"ע אלא כפה"א לשון בעה"ג. - וכי' בשו"ע או"ח סי' כ"ב סעי'ב שלא נדע שיעור פול הלבן, ע"ש. ולפי מה שכתבתי בעי' ענבה דפול הלבן קטן מסתם פול, ובעי' פול שסתם פול פחות מחצי זית - ידענו שבכחצי זית יש ודאי כפול הלבן. -

פולסא, פולסא. יוצאה כסלע שעל הצניית שבה פ"ז מ"ו, ועי' אטרו בגמרא, שם סה,א מאי צינית בת ארעא, ומ"ש סלע ... משום שוכתא, ליעבד לה מסא (דכספא מיבעא ליל, רש"י) אלא משום צורתא (הצורה שעל

ופול הלבן ב' מינים הם, כלאים פ"א מ"א ע"ש בר"ב, ושפיר אפשר לאמר דפול סתם גדול מענבה (וכ"ש מפול הלבן ע"ע), - ובדה"ר רצה להוכיח שענבה קטנה מויה מירוש' ברכות רפ"ז שאמרו מלתא דר"א (מדברי ר"י שברך על זית למידן) אפילו אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון (ובד"א: רמון) שהוא מעין ברכה, שמי"ם שהענב הוא פחות מויה, עכ"ל. ולדעתו אין ראוי' מההם דהרי אמרו שם גם פרידה אחת של רימון אע"פ שהרימון ודאי גדול מויה ע"ע (וכן ועכ"ה דהירוש' מיידי קמנים שלא נהבשלו עדיין כל צרכם, ולא מבינונים. - וכמדומה לי שראיתי למי שכי' שכונת הירוש' ברימון לרימון הנזכר בדמאי פ"א מ"א ולא לרימון דקרא, אבל מלבד דלא כמו שנכתב זה נכתב זה, הנה לפי מה שכי' בפ"ה המשי' להר"ם גם הרימון גדול מויה, ועיי' מרפא לשון מה שכי' בפ"ה דברי הר"ש והרב נוראיה לאח"ז שהגאון בצצה"ח יודע' סי' קעה עמד בדברי הירוש' הלז, קחנו משמן.

עריבה. אדריב (הוה תוספת) לעריבה (ספינה קטנה, רש"י) ב"מ פ"א ולפי המבואר בסוגי' שם הוה העריבה ל' אדריבים, ומעתה תלוי שיעורה בשיעור האדריב, ע"ע.

עשרון. נזכר הרבה פעמים בתורה ובמו"ג. והוא עשירית האיפה, וכן איתה במתניתן מנחות פ"ז מ"א: שתי איפות עשרים עשרונים הרי שאיפה י' עשרונים, או שעשרון הוא עשירית האיפה. ועיי' שיעורו בעי' עמר. -

ודעת ר"ם מנחות פ"ז מ"א ובגמרא שם פ"א, ששני עשרונים היו במקדש אחד גדוש ואחד מחוק. וז"ל פיהמ"ש להר"ם א' מכיל עשרון כשהוא מחוק, וא' מכיל פחות מעשרון אבל אם מדרו הסלת בו כל מה שאפשר להכיל (רצ"ל בגודש) יכול עשרון, - ולפי המבואר שבת לה,א וש"נ שגורשא תלתא אפשר שהי' ערך תוך עשרון הגדוש לערך תוך עשרון המחוק, כערך 2 אל 3. והנה בגמרא שם נתנו מעם לעשרון המחוק ולא לעשרון הגדוש? - ואולי משום שמדות היבש היו לעולם גדושות [רצ"ל שבתוך מדות היבש לא נכנס רק 2/3 ממדות הלח, אם שניהם משם אחר], ולכן לא הצריכו מעם רק למה שהתמשו במקדש עוד בעשרון מחוק, וע"ע בת. -

עת. העת אחד מעשרים וארבע לעונה, ירוש' ריש ברכות וע"ש ועי' עונה כי עונה היא א' מתקע"ו במעל"ע נמצא כי העת היא $(1/576 \times 1/24) = 1/13824$.

פ.

פול. מל"ע ופול ועדשים, שמי"ב יז-כח. והרגם

(וכן) אנכי סבור הייתי לאמר שדעת הירוש' שהאוכל מבר"י דאמרו ברכות לו, ב בבא מלחם גדול. וכי פרידה פירושה חלק, עיין מעשרות פ"א מ"ו הפרד והצמוקים שכי' הגר"א הוא רמון ודרכם הי' לחתכו לחתיכות קטנות, לכן נקרא פול, ועיי' ר"ש שם וכ"ה עוקצין פ"ב מ"ב הרמון שפרדו. ולפי מה שכי' התפיש מעשרות פ"א אות נה שהרמון מחובר יחד מכמה חלקים כמו השום, ומפרידו החלקים כדי שיתיבשו היטב, וכל חלק כשיפרד נקרא "פרד", ועיי' בפ"ה מהר"י במ"צ שם, ודאי דאפשר הי' לאכר כן, אך לא מצאתי לי חבר בזה. -

או דדעה הערוך ששקל דיחוקאל הנ"ל איננו מטבע נאוולי גם דעת רמ"ב שאינו מטבע, ואף שהי' עליו צורה פלם איננה הצורה דע"י יוצאה בהוצאה, וכעין מה שהבאתי לעיל בשם ר"ת] אלא משקל השהו בכבדו לשקל רכח או דמעשרים שקל ליום מהחיל ערך חדש, ואינו קאי על פולסא דאסימון, אלא פילם התרגום מפרש רבו ודעהו ששני פולסין הוה (או שפולם לחוד ופילם לחוד) ואולי יסבור ששלשה פולסין הוי, דעל ליעבד לה פולסא דשבת הנ"ל כ' בעי' ארעא, מטבע של נחשת שכן בלי' ישמעאל קורין לפולר (ע"ע) פלם רכח).

פולר, מה אנא שלח לך מילה דלית לה טימי, ואת שלחת לי מילא דמבא חד פולר, ירוש' פאה פ"א ה"ז, בר"ר סו"פ ל"ה, חד קסיט דחמר ב"י פולרין, וחד לימרא דקיפר ב"י פולרין וחד עיגל דריפתא ב"י פולרין, בר"ר פמ"ט וכרבי"ם מין מטבע קמנה בל"ר Follera, וע"ע פולסא, שם הבאתי בשם הערוך, שהיא של נחשת-פונדיון. שני פונדיון מעה, קדושין יב.א. - וכירושי' ריש קדושין הוכיח ואת חלפי ממהניתן דעירובין פ"ב ע"ש במפרשים, נמצא הפונדיון חצי מעה, וכ"א בכורות נ"א והלא סלע מ"ח פונדיון, ואחרי שהסלע כ"ד מעה, ע"ע, נמצא הפונדיון חצי מעה ונהר"ם שקרא את המעה דרהם, ע"י בפרה"ש שלו ריש קדושין, קרא את הפונדיון - חצי דרהם כלים פ"ח, ושוה לז"ז ח' נרגרי שעורה כסף, ע"ע מעה.

וחמרו, לדעת רש"י, כתובות ק"ב, היא כסף, שכ"כ כתוב בו כסף סתם ולא פירש אם סלעין אם דינרין או פינדיונין, מה שירצה לוח מגביהו, ואפילו איסרין ע"כ, הרי שגם הפונדיון והאיסר, הם לדעתו של כסף, וכ"ה דעת התוס' ע"ע פרוטה. - וכ"ד הערוך ולא עוד אלא שכ' מפורש שהוא כסף מהור, דעל הא שאמרו כלים פ"ח מ"י היה פונדיון לתוך פיו ... אם לצמאו, כתב ערך פונדיון כשיצמא האדם במקום שאין כים, משים, כסף מהור" לתוך פיהו - והנבצצה"ח יוד"ע השבטה שני' רצה להוכיח שהוא כסף ממהניתן פ"ק דעדיות ט"י, שאמרה וברביעית כסף וברביעית מעות, ופ"י הרב הדינר כסף יחליף ויקח עבור ג' חלקי דינר מטבע כסף ועבור רביעי דינר (= 1/4 סלע) יקח

רכד) התוס' בעירובין שם ד"ה שפדאן כ' שלדעת רש"י קרי אסימון לכל דבר שאינו עשוי כהלכתו או של כסף שאין עליו צורה (היינו אסימון דמע"ש) או של עץ ויש עליו צורה, ונראה שהיתה לפניו איזה גרס' אחרת בדבריו רש"י כאן, אכן לפני התוס' דשבת היתה הגרס' ברש"י, כמו שהיא לפנינו ע"ש ד"ה ליעבד לה פולסא. - רכח) וע"י שמ"ק ב"ם דף מד, א שהביא בשם הרמב"ן ש"ם פולסא משקל. והמשקל קרוי פלם בל"ט, ובארמית עשרים שקל. עשרון פיסל. (אכן בעיני הרמב"ן לא נראה פ"ו והוא מפרשו מלשון ופלו"ט ללא - רצ"ל - שגשברה ונסדקה צורתא של המטבע, ואינה יוצאה בהוצאה) והוכחו דברי ה"ם הללו בכפופ"ם פמ"ז דף סג. - והח"ק כ' על הכפופ"ם (ולא ראה שכ"ה בשמ"ק) שנעלם ממנו שהוא מל"י ורז"ם, וזכנתו לפי החצ"ם שיכרתי בפנים, אבל בפנים כתבתי שאי אפשר לפרש כן, וע"ש בכפופ"ם שסמוך ונראה לעיל מזה זכר בעצמו מטבע קמנה שהיתה בימיו שוה גש"ם, או פחות מזה הנקראת, פלוס' וכי, אולי הוציאו את השם פלוס מהשם פולסא הנזכר בתלמוד, ולא אמר אולי הוא הפולסא התלמודי, מטעם האמור. (וכן ונראה שכן הבין דבריו גם המת"כ ויקר' פליז שעל יתבי ל"י אינחת"י י' פולסין, כ' פ"י הערוך שקלים, וע"כ שכונתו להערוך הלז. - רכז) ואם כי קצת משמע גם מהגמרא שם שפולסא יש עליו צורה דהרי אחרי שאמר משום צורתא, בעי' וליעבד לה פולסא, שפ"ם דפולסא יש לה צורה ורש"י נשמר מזה וכי' ויצור עלי' צורה, אבל לפ"ו עיקר חסר מן הספר, גם אי"כ למה לו לתפוס דבר חדש פולסא. - ה"י ל"י לאמר וליעבד צורתא על הטסא שזכר לפני זה, עכ"ז לעיל, גם משמע קצת דעל שבת קאי ואיך יעבד צורתא בשבת? - ואולי מפני אלו הטעמים כ' ההש"ב, הובא בשמ"ק בב"ם שם, על דבריו רש"י הנ"ל: שאינו מיושב. - ככ"ז מסתבר שלא היתה מטבע היוצאת בהוצאה. דלכאורה קשה מאי מקשה תלמודא: ומ"ש סלע ליעבד לה טסא ... ליעבד לה פולסא, דמאי נ"ם בזה מאי דעביד? אלא הכונה למה ישחמש בשבת במטבע, בסלע, שהוא מוקצה ליעבד דבר שאינו מוקצה, וש"ם הפולסא אינו מטבע ואינו מוקצה. -

שעל המטבע מעליא לציניהא רש"י) ליעבד לה פולסא א"א ש"ם כולחה מעלין לה (אקושא ושוכתא וצורהא) וכי' רש"י אליעבד לה פולסא: עגול של עץ ויצור עליו צורה רכח). ובב"ם מז"ב על מאי אסימון פולסא כ' רש"י מחוסר צורה, וכ"כ עירובין לא, ב מעה בלא צורה, ואולי גם התם יפרש את השם פולסא שהוא עיגול, (מל"י πλοος) אלא מעמא יהיב דלכן אין מחליפין עליו מע"ש לפי שהוא מחוסר צורה, וע"י בדבריו ב"ם מד, א שכ' שהם (האסימונים) זווים עגולים בלא צורה, וכ"ה דעת הרמב"ם מע"ש פ"ד ה"ט, וע"י שו"ע יוד"ע ס"י שלא"ס ע"י קלח. - ור"מ כ"ס הישר ס"י הצג, הובא בתוס' ב"ם שם ועוד בכ"מ כ' שהפולסא יש עלי' צורה, אך לא אותה הצורה דהוה ע"י מטבע לשאת ולהת בה (וע"י) בחידושי המאורי שבת שם, וכ"כ המשביר: מטבעות שנמבעים ממהכות שונות ליופי או למשחק, אבל אינם יוצאים בהוצאה מל"ר Falstus אונעכט, אונגאנבאר. - והערוך ע' אסימון הביא הא דאר"י, עירובין שם, לענין מע"ש, מאי אסימון פולסא, וכי' פ"י אסימון כסף שאין עליו צורה והוא מעם על השם אסימון אך לא על השם פולסא, עכ"פ רואים אנחנו שהוא לדעתו כסף שאין עליו צורה, כדעה רש"י, אכן בעי' פלם כ' בפ' הוהב מאי אסימון פולסא ע"י בעי' אסימון, עשרים שקלים ליום יחוקאל ד-ו תרגם עשרין פילוס ליומא, ורב"ם הוסיף: שקל אשר בו חקוקה צורת פלם (Pallas) בעלת החכמה אצל היונים, אבל קשה דמהא שציין לעי' אסימון נראה דעתו שהוא כסף בלא צורה (נסכא), ואיך מסיים שהוא שקל? ובפרט הקשה על רב"ם אם הוא שקל שיש עליו צורה למה אין מחללין עליו מע"ש? ונמטעם זה לא נ"ל פירוש החצ"ם"ק והבאים אחריו שהוא טל"ר Fallis ומל"י φάλλיס כים של מטבעות - כי כן נהגו לפנינו לחשוב את הכסף ע"פ כספר הכיסים, שהי' בכלום סכום המטבעות קצוב ושוה - ונקראו כן גם מטבעות קטנות גופיהו. וכן לא נ"ל פירושו של הרה"ח רמ"ז שהוא כמו אפולסא-אבולסא מל"י ἀβόλος או מל"ע בדעת הח"ק, והיינו מעה. דלכל אלה הפירושים הקשה למה אין מחללין מע"ש עליהן, אחרי שמעות מעלויות נינהו. עכנ"ל

מסתם סלע, איננו רק דוחק, אלא שמפורש בתלמוד אפכא, כי בככורות לחא אמרו שהוא גדול ברחבו מסתם סלע נאמרתו ברחבו, כי בשויו הוי נאסת קמן מהסלעים שהיו לפניו, היינו מסתם סלע כמבואר בספח'מין ובה שנסתייע מקדושין שהיו דינרין של נחשה, לא אדע טאי מייתא מההם, הא ההם מפורש דדינרי נחשה לא נפקי נואי רצה להסתייע מדינרין היה לו להביא ההוספתא שהובא ברויף קדושין בזה"ל התקדשי לי במנה וזו ונטצא מנה חסר... דינר נחשה-אלא שבהוספתא פ"ב ליתא להאן ועדיפא הוי לו להביא מה שכי הרא"ש שכל מטבע הפחותה ממעה היתה של נחשה ע"ע איסר. אלא שלשמת הערוך ורשיי והוי' שגם הפונדיון הוא של כסף, הקושי במקומה עומדת. ובפרי דעה סוי ק"צ תירץ שאפשר שהסלע הוא כסף מזוקק והפונדיון הוא טעורב עם נחשה-אבל דעת הערוך שהוא כסף טהור, ע"ע, ואולי נאמר שהערוך יחלק בין פונדיון סתם שהוא לדעתו כסף טהור לבין פונדיון האימלקי שהוא לדעתו של נחשה או כסף סיגים.

ומעתה על הרמב"ם שמשוה פונדיון סתם לפונדיון האימלקי ומגביל את משקל כאו"א סתם לפי הגהת המ"ג ח' ג"ש, והוא שחושבם לכסף טהור, קושית התפיש במקומה עומדת, וועיין בהג' הגמ' רא"ג במשניות החדשים דפוס ראם הנ"ל מקואות פ"ב שגם הוא הקשה קושית התפיש והמה על התוי"ט שמשוה פונדיון סתם לפונדיון האימלקי - ולא זכר לפי שעה מדברי הר"מ הנ"ל שגם הוא משוה אותם, ועיין רמב"ם הל' ט"ז פ"ד הו"א שהעתיק פונדיון סתם במקום פונדיון האימלקי הנזכר במשנה. ועיין בדברי הגמ' רא"ג שמשמע שסובר דפונדיון האימלקי הוא שוה יותר מבי איסרין, וזה דלא כסוגית תלמודן קדושין יב, א - אלא שכפה"ג דבריו נשתבשו בדפוס. והפ"ד תירץ שהסלע הוי עב וקמן והפונדיון הוי דק ורחב, עש"ל, וקרמו התב"ש סוי לר סק"ב וכי דאפשר דהמטבעות שלהם לא היו מחולקות ומ"ז בנדלם הרבה, כ"א בעכים וכן משמע בב"מ דף נב ע"א, עש"ל - אך בחידושי הר"ז"ה בפסק בנזקכי הגלגלת דחה את דברי התב"ש, וכי שמגמרא ורשיי מובח להיפך ולא גם אם רוחב הפונדיון הוא ערך י' ג"ש כמו שכתבתו בריש הערך יהוי שטחו לפ"ז $(210 \times \frac{3}{4}) = 75$ ג"ש, והנה ח' ג"ש משקל הפונדיון תופסים מקום $(0,246 \times 8) = 1,96$ רג"ש וכשנחלק זה על שטחו יהוי עבוי $(\frac{106}{75}) = 0,026$ ג"ש בקירוב (היינו פחות עוד מא' סל"ט בנ"ש) והוא שיעור דק מאד אשר קשה להתקיים ע"כ סבור הייתי לאמר דדעת הרמב"ם שהפונדיון הוי של נחשה (כי כן הוי גם הפונדיון הרומי), ששויו הוי ח'

יקח נחשה, ואיך אפשר זה הא הסלע כ"ד מעה וא"א לחלק כ"ד על ט"ז חלקים שלמים ועכ"ח שגם הפונדיון הוא של כסף, עש"ל, אבל לפי מה שכי רש"י ב"מ מה"א ד"ה בש"א והרב מע"ש פ"ב מ"ט, על כש"א בכל הסלע מעות וז"ל, "אם בא להחליף כל הסלעים", אין עוד כל ראי, דאפשר דמתניתין מיירי ביש לו כ"ב סלעים, שאפשר לחלק מעותיהן על ט"ז חלקים שלמים.

פונדיון האימלקי. ומאוד... ושנעשה בידי אדם שיעורן... כפונדיון האימלקי כלום פיי"ז מ"ב. בעי' סלע נירונית הוכחתי שזרעה הר"מ שיעור זה הוא פחות מן $1\frac{1}{2}$ ויותר מן $1\frac{1}{8}$ גודל וכי הוא לערך עשרה נרגי שיעורה. וז"ל פיהמ"ש להר"ם: כבר ביארנו (כונתו לפ"ח מ"י ע"ע פונדיון) שהפונדיון חצי דרהם, ומשקלו ח"י ג"ש, עכ"ל, הנה מ"ה דכ"י, "שהוא חצי דרהם" נראה דעתו דפונדיון סתם, דפ"ח מ"י הנ"ל, ופונדיון האימלקי חד הוא, דכאו"א מהם הוא חצי דרהם, אך לפ"ז קשה מה דסיים: ומשקלו ח"י ג"ש - הא חצי דרהם הוא רק ח' ג"ש, ע"ע פונדיון? ע"כ הגיה במי נפתח, ח' ג"ש. וז"ל התוי"ט: כפי הזהב מ"ה מפרש הרב דפונדיון בי איסרין רכח ובפ"ט דמקואות מ"ה דשיעור איסר אימלקי ד' ג"ש, עכ"ל, נראה קצת שגם דעתו הוא לפרש משקל הפונדיון, אלא לפי שלפניו כבר היו דברי הר"ב משובשים (וי"ח ג"ש) לכן נסתיע מהמקומות שזכר - ובהגהות הרש"ש כי דמשמע דבא התוי"ט להורות כמה יכול מקום הפונדיון, ולכן תמה עליי: או דמרוחב האיסר א"א לדעת רוחב הפונדיון דלמא לא היו שוים בעבים, (ב) דהתוי"ט בעצמו כי על הרב דלא דק, עש"ל. ואנכי לא מצאתי משהו על לזה בדברי התוי"ט, ואדרבה, מה שכי, "דשיעור איסר האימלקי" ולא כי "דשיעור רוחב איסר האימלקי" משמע דאמשקלו קאי, ולא ארחבו, ואין מקום לקושיהו הראשונה, וע"ד קושיהו השני אפשר שסבך כאן, על מה שכי התם, דהרב לא דק, וכי כונתו למשקלו; ע"ש, או דמ"ס קמן יש כאן ובמקום פ"י הרב צ"ל: פ"י הר"ם כי הדברים שזכר נמצאו בפ"י הר"ם שם, ושם, בכ"ז הרבר צריך תלמוד כאשר באר.

התפיש (דפוס ראם, החדש, בועז אות ו') כי על משנה הנ"ל וז"ל אע"ג דפונדיון הוא חלק מ"ח שבסלע, וא"כ איך אפשר שיהוי גודל שניהם שוה רכס) ודוחק לומר שקיסר נערא הקטין כ"ב הסלעים עד שיהא חלק מ"ח בגדלו כמה שהוי בתחלה, אכן נ"ל דפונדיון הוא מטבע נחשה שהוי גדול כסלע של כסף, והרי גם דינרי נחשה הוי להם בקדושין ח"א, עכ"ל. והנה כה שכי שדוחק לומר, שסלע נערא הוי קמן

רכח לא אדע למה הביא זאת בשם הרב, אם תלמוד ערוך היא קדושין יב, א. — רכס) עיין ע' תורסס שמעין זה כבר הקשה הס"ט. — רל) עיין ברשיי שם ד"ה בסלע עד שקל וז"ה דינר הבא מסלע. ותיתא לו כי עוד טרם בא לידי החי' הר"ה העיוותי על התב"ש מדברי רש"י כן, וכן מדברי השמ"ק שם. אכן מה שכי בחידושי הר"ה, שבגמרא סוכה איפכא" לדעתו זה אינו, דאפשר לפרש כל הסוגי' על עובין של המטבעות, שהסלע הוי עב מהשקל והשקל מהדינר והדינר מהחצי דינר, ע"ש בפנים. —

פורת, חמשים פורה חני ב-טו ת"י חמשין גרבין ע"ע והשבעים הרגמו $\kappa\epsilon\upsilon\tau\eta\kappa\alpha\upsilon\tau\alpha \mu\epsilon\tau\epsilon\phi\eta\tau\epsilon\varsigma$ חמשים מטרתין ע"ע, וא"כ סרתה כמדת הבת.

פושכא, ע"ע פשך.

פירס, עשרים שקל ליום יחוקאל ד-י ת"י עשרים פילם ע"ע פולם. ולדעת החיל גם פולום דבלה תרגום של פלח דבלה ש"א ל-יב הוא מערך זה, ולי יותר מסתבר שזה האחרון הוא מן ופלס"י לסלא ב"ק יב, שפירושו שבר וסדק, עיין רש"י שם וערוך ע"י פלם ג' ומה שהבאתי בהערה רכה בשם הרמב"ן, והוא מכוון למשמעת פלח העברי (עיין ספרי השרשים). פוסקא, פירתקא, ע"ע פוסקא.

פסיעה, ה"י מהלך בדרך ואינו יודע החום שבת מהלך אלפים פסיעות ביניניות וזו היא החום שבת עירובין מב, א- ואחרי שתחום שבת הוא אלפים אמה ע"ע, נמצא "שפסיעה בינונית" היא אמה. וז"ל רש"י פסיעה (בינונית) דרך הליכתו של אדם אמה. ומוזה למד באי"ו ה"י עירובין ס"י קמג, הובא בהג"א שם, ומשם לר"ם או"ח ס"י ש"א שהפסיעה גסה האסורה בשבת (שבת ק"ג, ב) היינו יותר מאמה, וכן הוא ברש"י שם על אתר ד"ה מהו לפסוע פסיעה גסה, "פסיעה גסה" יותר מאמה, "פסיעה בינונית" אמה, וכן פסק הרמ"א רס"י ש"א שם. וביומא נג, ב איתה המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות ולא, וכ"י הרשב"א בהשונה ס"י שפא הובאה בד"ם או"ח ס"י קכג לא ידעתי שיעור לפסיעות שלאחר הפלה... ואע"פ, "שפסיעה בינונית" היא אמה... אבל לשלש פסיעות... לא שמענו להם שיעור ופוק חוי שברוב מקומות של בה"כ אין להם מקום פנוי של שלש אמה. - ובב"י שם כ' בשם אהל מועד והביאו להלכה בשלחנו הטהור שם סעי ג' דשיעור פסיעות אלו, "לבד הפחית" הוא כדי שיהן גודל בצד עקב, משמע דאם אפשר לו לעשות פסיעות גדולות מאלו הרי זה משובת. אבל מלשון מהר"א בשם הא"ח שהביא הב"י: שאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים, משמע שלא יהיו גסות יותר מזה וכן מוכח לפי טעם הג' פסיעות שנתן רה"ג (עיין ד"ם ובי"ח) ולכן פסק ברמ"א שם ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה (מעקב בצד גודל) ולזה הסכים א"י בבי"ח, ובלבוש, ובשו"ע הרב הגאון הרש"י. - וכ"י א"י הבי"ח ז"ל שאם יש דוחק בבה"כ

ח' נש"כ אבל משקלו ה"י הרבה יותר, לפי ערך יוקר הכסף על הנחשה, וכי הגרסא הנכונה בפייה"ש הוא ורחבו י' נ"ש ומגיה טועה שלא ידע כונת הדברים הגיה ומשקלו ח' (ואח"כ נתחברו ב' הגרסאות והיה י"ח). אבל מה אעשה אם גם בנוסח הערכי הוצאת הח' ד"ב איתא ומשקלו ח'. ואולי רצ"ל ששויו כמשקל ח' נש"כ. ועכ"פ אנו צ"ל לדעת הפ"ח וואולי גם ההשב"ץן שסובר שכל המשבעות הפחותות ממעה היו חלק א' בסף ח' חלקים נחשה, ע"ע איסר, וה"י לפ"ז משקל הפונדיון $(8 \times 4) = 32$ ג"ש. - וי"ע להר"ח. פוסקא, כך ה"י הכסים שא"פ ה"י להם כוס גדול מחזיק ארבעה שמציות והוא נקרא פוסקא, ילקוט אסתר והשת"י כרת בשם מד"ג. המלה שמציות לא מצאתי בע"מ אשר לפני, ובשו"ת שבוי"ס כ"ב איתא שבניות (ולאח"ז מצאתי כן בספרי ראגדהא בשם הרב"י) והיינו שמיניות הקב ע"ע, נמצאת הפוסקא $(\frac{1}{8} \times 4) = \frac{1}{2}$ קב או ב' לוגין.

ובת"ש א-ז איתא כסא רבא דהוה למוד ארבעה חמשה המינון והוה כקרי שמי' פירתקא ואין ספק שמקור הדברים הוא במא"ג הנ"ל, ע"כ סבור הייתי לומר שמלת חמשה היא יתירה וצ"ל רק דהוה למוד ארבעה המינון, ויהי השיעורים מכוונים כי ההמינא הוא חצי לוג, ע"ע, וד' המינון הן ב' לוגין כחשבון הילקוט בשם מד"ג הנ"ל. אכן גם במדרשים אחרים נמצא הלשון ד' ה' שמיניות (עיין ספרי ראגדהא).

ולדעת הגאון ר"ל בן הרב ש"א, שו"ת שבוי"ס שם, גם הא דאיתא ירוש' שקלים פ"ג ה"א וש"ג מהו לשותותן (את הדי' כוסות) בפוסקן, הכונה להכלי הנ"ל, פוסקא או פירתקא ע"ש פי' הירוש' לפ"ז. ועיין בגליון הש"ס ירוש' שבת פ"ח ופסחים פ"י שציין לדברי השבוי"ס הללו. ועיין משכיר ע"י פסקן שלא ראה דברי הילקוט בכ"ז כוון בפ"י הירוש' לדברי מהר"ל הנ"ל ע"פ התי"ש שזכרתי. ועיין ברה"ר מלואים ב' שגם הוא עוד מרס ראה השבוי"ס (וגליון הש"ס והמשבור) כוון מדעתו לדי' הבהר"ל ועוד הוסיף, בלי כל יסוד, שפוסקא הוא כלי המחזיק רק ד' רביעות, עש"ל. וכל המוסיף גורע דלפי מה שכתבתי הפוסקא מחזקת לכה"פ ח' רביעות, ואולי עוד יותר. - פוסתא, כמה ארחיקנה מדוכתא פלן איל-פוסתא ופלגא נמין נח, א עיין בפ"י רש"י. אכן לדעת החצ"ם הוא סל"ר Passus (פסיעה גדולה) שהוא 1.6 מעטר (בקירוב). -

רש"י

רלא) כפרס רש"י ז"ל ס"י ג' כ', ושלש פסיעות של אחר התפלה מנין דכתיב... מלכו צבאות יודון יודון, ויודון בהליכה יודון בחיורה ובמה ג' פרסאות... וכנגדן אנו עושין ג' פסיעות בהליכה ג' בחורה ובשבהל"ק ס"כ, ותנאי ס"ד' הובא טעם זה בשם רש"י, על ג' פסיעות בשעה שאומרים הקדושה... ובביאורי המהר"א לתניא ציין ע"ז לפרס החל, ולא נתעורר או לא העיר על החילוק אשר בין הפרס ובין התניא - והשבהל"ק. וצע"ק כי בשבת פ' ב ובמכלתא יתרו על ספוק ויעמרו העם מרוקב ובמדרש תהלים מזמור ס"ח ועוד בכ"ם שהובא דרש זה הובא בלשון י"ב"ב מ"ל (ולא בלשון ג' פרסאות) ולא עוד אלא שרש"י בעצמו יתרו שם הביא הדרוש הלו בלשון י"ב"ב מ"ל. - ומאין לנו א"כ האסמכתא לג' פסיעות? - ובב"י או"ח ס"י קכג הביא טעם זה כמהר"א בשם הא"ח בזה הלשון: כנגד ג' מילין שרהקן ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה. ואולי מצא כן באיזה אנדה (כי אנדות חלוקות רבות הן, והרבה נאכרו ואינם מצויים אהנו), והרב רי"ל יהודין בעון הפסגה ח"ב דף 56 לפי שמצא בשבהל"ק ובפרסם ס"י כו (אין זכר שם לזה וכפח"ג מ"ס וצ"ל גו) הנוסח, ג' פרסאות" כ' בהכרת ציל שט"ס הוא בב"י בשם הא"ח ותחת ג' מילין צ"ל, ג' פרסאות" וסמי חרא מקמי תרתי (ולפי מה שכתבתי שכ"ה בתניא, ה"י יכול לאמר סמי חרא מקמי תלתא), אבל לפי מה שהודיעני הגאון רח"ב שליט"א גם בא"ח גופא, ה"י תפלה אות כ"ז, איתא, מילין" (שם איתא ד' מילין אבל, ד' ב"ג, נקל לתחלף), וקשה לאמר שטענות אחר (מילין במקום פרסאות) נודק בשני ספרים שונים שגורסו במקומות זמנים שונים. - ולאמר שא"ת שאינו מוגה נזמין לפני המהר"א, ולא הרגישו בזה לא הוא ולא הב"י ורא"י לא כסתבר. -

שהרשב"א סובר דר"ג ל"ג פסיעות פחות מג' אמות (לפי שלא נזכר בהו הלשון בינונית), כן אפשר שיסכרו הגאונים דבעינן בהו יותר מג' אמות, אלא שלי קשה אחרת הא נם רה"ג כ' כרנ"ג הוכאו דבריו בשבה"ל"ק סי' כה: כשיעמוד אדם להתפלל אסור לאחר לישיב בארבע אמות, סמוך לזה המתפלל" לפי שמקום שכינה הוא וראי' לדבר כשנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע לאחוריו ג' פסיעות ואח"כ יהן שלום ע"כ. והרי הד"ם והב"ח הוכיחו אליב"י דרה"ג דהפסיעות צריך להיות עקב בצד גודל שאינן יותר מאמה ומחצה. עיין לעיל, ואפילו נימא דמצריך גענוע ב' רגלים לכל פסיעה כמנהג חכמי צרפת שזכר ה"ד מנוח הנ"ל, עדיין אינן יותר מג' אמות כמבואר לעיל ע"פ דברי המהרי"ו. ואני תמה על הרב ברה"מ שלא נתעורר ע"ז, ואם כי אפשר שלא ראה את השבה"ל"ק אבל הרי הוא מייחס את תשובת רנ"ג גופא לרה"ג (ואולי הוא רק מעות הדפוס בספרו). והרב תירץ נוכך עלה במחשבה לפני מרם ראיתי את דבריו ע"פ מה שכי' בחידושי הר"זה ע' שיעור ד' אמות, דר' אמות של מקום שכינה (של מתפלל) הוא, - מלבד מקום עמידת המתפלל, - רק ג' אמות (ע"ש בחידושי הר"זה מה שהכריחו לזה - ואנכי מצאהי קצת ראי' לדבר מדברי רנ"ג שכי' ותוך ד' אמות, למקום עמידתו הוא מקום קדושה, ואם היו הד"א מלבד מקום עמידתו הי' אומר: "מקום עמידתו. וכן משמע קצת מדברי רה"ג שכי' וקיי"ל "ד' אמות של תפלה" מקום שכינה, דאם הי' כונתו מלבד עמידתו הי' לו לאמר: ד"א אצל המתפלל מקום שכינה). וא"כ די בג' פסיעות עקב בצד גודל (בעקירת ב' רגליו לכל פסיעה) דהיינו ג' אמות. - אלא שקשה לי: א) הרי הא דעמידתו אמה הוא משום גופו [עיין ב"ב קא תוס' ד"ה ורחבן], אבל רגלי המתפלל שצריך לכוונן זו אצל זו כאלו אינן אלא אחת להדמות למלאכים נברכות "ושושוע או"ח סי' צ"ה] אינן הופסין רק כדי מנעל דהיינו חצי אמה ואי ג' פסיעות הן רק ג' אמות לא היה אפילו עם מקום עמידתו רק ג' אמות ומחצה, וא"כ עדיין לא יצא מד' אמות של שכינה? - ואולי רה"ג שסובר שמעם הג' פסיעות משום שצריך להדמות לכהנים בעבודתם, יסבור כמד"א בירוש' ריש ברכות, הוכא כסור או"ח סי' צה, שגם השוואת הרגלים בשעת תפלה הוא ככהנים עקב בצד גודל ושפיר הוה מקום רגליו אמה ועם הג' פסיעות ד' אמות. ב) הא דסיים רה"ג שם, צריך לו להתרחק מן המתפלל ה' אמות, אמה דידו וד' אמה דשכינה. דהלשון, מן המתפלל" משמע שממנו ולחוץ (מלבד מקום עמידתו) צריך להתרחק ד' אמות דשכינה. - ע"כ הדצ"ע. - ולולא מסתפינא הייתי אומר דאף דלמד רה"ג ג' פסיעות מכהנים, אבל גודל הפסיעות אי אפשר ללמוד מהם, דהרי כהנים גופיהו לא הוצרכו ללכת

רשאי לפחות מכשיעור עקב בצד גודל ולסמוך על הרשב"א... שאין שיעור לפסיעות אלו, עש"ל. [ואולי גם הרב כ"י יודה לזה והא רב', לכל הפחות" עקב בצד גודל, היינו בדליכא דוחק]. והמג"א כע"ז: ולי"ג דהרשב"א לא כ' אלא שאין צריך לפסוע, פסיעה בינונית" שהיא אמה, אבל פחות מעקב בצד גודל לא מקרי פסיעה כלל [וכ"ה בשו"ע הרב הנ"ל]. ודבריו צ"ע דהרי בעצמו הביא רס"י שא ורס"י שצט"ס מה שכי' מהרי"ו סי' עה דאורך ב' סנעלים הם אמה (לא יותר) ואם הרשב"א כ' דלא בעינן אמה דוקא עכ"ח שלא מצריך עקב בצד גודל וולאמר דהמג"א סובר דכונת הב"ח ואידך, בעקב בצד גודל" כשהלך יחף בלא מנעלים - וככהנים בשעת עבודתם - דהוה פחות מעט משיעור מנעל, לדעתי דחוק]. ונ"ל שסובר הרב כה"א שזכר ה"ד מנוח שהובא בב"י, דכשמניע רגל אחת הוה פסיעה, וכי הג' פסיעות הן נענוע רגל שמאל ימין ושמאל או ימין שמאל וימין, עיין מג"א שם סק"י [וכן משמע מלשון הא"ח שהביא השע"ת בשם הברכ"י. ויותר מפורש בח"א כלל כ"ד סע"כ"ה וז"ל: ויפסיע ברגל שמאל... ובשל ימין... ואח"כ בשמאל]. וא"כ בג' פסיעות עקב בצד גודל לא הוה רק (ג' חצאי אמה) אמה ומחצה משא"כ בשלש פסיעות בינוניות ועקירת הרגל חצי אמה וחצי אמה בין רגל לרגל. עיין מג"א שם ושם) דהוה שלש אמות, ושפיר סובר דאף דלא בעינן להרשב"א ג' פסיעות בינוניות דהיינו ג' אמות, עכ"פ בעינן ג' פסיעות עקב בצד גודל דהיינו אמה ומחצה - (וכמאמר מרדכי כרטי דחה קושיה המג"א מטעם אחר, אבל אין ענינו לכאן) - ובחמדה גנוה סי' מ"ז הוכאה תשובה לרבינו נחשון גאון והובאו הדברים בשבה"ל"ק סי' יח בשם מצאתי לגאונים ומשם בב"י בקיצור] בזה"ל: כשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה... ותוך ד' אמות, למקום עמידתו" מקום קדושה... וכיון שנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו כיון [וכדי - וכ"ה בשבה"ל"ק] שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול, וראי' לדבר שכיון שחזורין שלש פסיעות נותן [זו נותנים - שבה"ל"ק] שלום זה לזה רלא"י. וע"ז נמצא הגהה שם בחמדה גנוה בזה"ל ומכאן יש ללמוד ששיעורן (של ג' פסיעות) ד' אמות ואע"ג דפסיעה בינונית אמה, שאני ג' פסיעות דכרכיעות דמי וגדולות מעט.

ובדה"ר פ"ג העתיק מה"ג את התשובה הנ"ל רק יחסה לרה"ג ואת ההנה, וכ' ותמה טובא אחרי אמרם שיעור פסיעה אמה, ואחרי אמרם ג' פסיעות אי"כ אינן רק שלש אמות נוסטעם זה רצה לאמר דפסיעה, בינונית" דעירובין הנ"ל היא אמה וב' חוטשין ע"ש מעמי" אבל אין דעת רש"י רשב"א ואו"ז כן. ולדעתי לא קשה הא כ"כ דשאני, פסיעה בינונית" דהיא אמה סתם פסיעה (של אחר תפלה), ובשם

רלא"י) קשה הלשון קצת, ואולי הסלות, זה לזה" שהר"ם הוא ואשגות לישנא, וכי צ"ל כמו בדבריו רה"ג (עיין לקמן בפנים) נותן ואו נותנים שלום, - ותו לא - , וצ"ל מה שאומרים עושה שלום כמרכיבין שצריך לאמר אחרי הפסיעות עיין שו"ע או"ח סי' קכ

לכה עקב בצד גודל רק על הכבש, ומטעם גילוי ערוה, וז"ל המכילהא סוף יתרו אשר לא תגלה ערותך עליו, עליו אי אתה פוסע פסיעה גסה אבל אתה פוסע פסיעה גסה בהיכל ובקדש הקדשים (נדברי רש"י סוף יתרו צע"ק), ומעתה אפשר דג' פסיעות של אחר הפלה הן פסיעות גסות דהוה בהו ד' אמות. —

ודע שדעת הסמ"ג סי' רצא וספר יראים סי' שכו ובגדפס מחדש סי' שיאן שעקב בצד גודל דכהנים לאו דוקא אלא שלא יפסעו פסיעה גסה. ונראה קצת דסברי דנענוע רגל אחת הוה פסיעה, דאם לא כן הרי נענוע ב' רגלים ומה שביניהם הוה יותר מפסיעה בינונית (מאמה) כמבואר כ"ו לעיל. אך י"ל דרגל יחפה שאני.

יפענינו, ע"ע ווינער.
פרומא, פרומה, ובלי"ר פרומות, פרימיין, ובנסמך פרימיין.
 שם מונח למטבעות קטנות בכלל, כמו עד שהכלה פרומה מן הכיס סנהדרין צו א, ד' פרוטות אין בהן סמן ברכה פסחים נב, אסור למיתן פרימיין גו פומא ירוש' תרומות פ"ח ה"ג וש"ג, וע"ע פרימיין. ונקראה כן בפרט מטבע נחשת א' משמנה או מששה באיסר, כמו דאיתהא ריש קדושין פרומה א' משמנה באיסר האיטלקי ובהוספהא ב"ב פ"ה פרומות שאמרו א' משמנה לאיסר, ובקדושין יב, א איתא שיער ר' סימאי בדורות... פרומה א' משמנה באיסר האיטלקי... ור"ד ור"א ור"א שיערו א' מששה, ואמרו בבבלי שם הא דאוקיר איסורי קום כ"ד בווא הא דוול איסורי קום ליב בווא ופ"י רש"י שערך פרומה לדינר לעולם שוה שהפרומה א' מקצ"ב דינר רק ערך האיסר להדינר אינו שוה לעולם ובימי ר"ם אוקיר איסורי וה"י האיסר א' מכ"ד דינר או (192/24) = ח' פרומות ובימי ר"ד וחבריו ויל איסורי וה"י האיסר א' מל"ב דינר או (192/32) ו' פרומות. — ובירוש' ריש קדושין בסוגיא זו איתא הני ר' חיי'... שש מעות כסף דינר שני פונדיונין מעה שני איסרין פונדיון שני מסומסין איסר שני קרדיונטם מסומס שני פרומות קרדיונטם סלקין (הפרומות) א' מל"ב במעה (או קצ"ב לדינר) אר"ו בימי ר' סימאי (ה"י כן) ורבותנו עשו אותם (את הפרומות) א' סכ"ד למעה (או קמ"ד לדינר)... ר' חנינא אומר נחשא באתריי קיים כספא זליל כספא יקיר ר' מנא אומר כספא באתריי קיים נחשא יקיר נחשא זליל ע"ד דר"ח (ונרסה הק"ע דר"ם) לעולם ו' (ונרסה הק"ע ח') נשים מהקדשות באיסר ע"ד דר"ם (ונרסה הק"ע דר"ח) פעמים ו' נחשא באתריי קיים הפרומות, כספא האיסי' לפעמים זליל והוא ל"ב דינר ואו הוה האיסר (192/32) ו' פרומות ובהכי מיירי רבותינו ולפעמים האיסר ביוקר שאו הוא כ"ד דינר ואו הוה האיסר (192/24) ח' פרומות. ואני תמה נהי דבשעה

דהוה ל"ב איסר דינר אינו עולה רק ו' פרומות לאיסר אבל הרי או הוה המעה שהיא ששית הדינר $(\frac{32}{6}) = 5 \frac{1}{3}$ איסר או $(6 \times \frac{1}{3} \times 6) = 12$ ל"ב פרומות ואין אמר ר"ו ורבותינו עשו אותם א' מכ"ד למעה; ובר"מ פ"י כספא באתריי קיים שלעולם ל"ב איסר דינר וזה ודאי תימא דהא בדברי ר' חיי' מפורש שהדינר הוא כ"ד איסרין, ולא ל"ב (צא וחשוב), ויש עוד כמה דקדוקים בפירושו, ולא רציתי להאריך. ואולי יהי' פירוש נחשא הפרומה באתריי קיים, (ולעולם מקדשין אשה בפרומה) כספא (הדינר המעה והאיסר) זליל (ונותנים בעד איסר רק ו' פרומות ובעד מעה כ"ד, וזה ה"י בימי רבותינו) כספא יקיר (ונותנים בעד איסר ח' פרומות ובעד מעה ל"ב, וזה ה"י בימי ר"ד ולפ"ו פעמים ו' נשים ולפעמים ח' נשים מתקדשות באיסר), ורמ"א כספא באתריי קיים (הדינר המעה והאיסר ולעולם מקדשים במעה ל"ב נשים ובאיסר ח') נחשא (הפרומה) זליל (ונותנים בעד איסר ח' פרומות ובעד מעה ל"ב וזה ה"י בימי ר"ד) נחשא יקיר (ונותנים ו' פרומות בעד איסר וכ"ד בעד מעה, וזה ה"י בימי רבותינו, ואפשר לקדש אשה עם $\frac{1}{4}$ — ולפ"ו לעולם ח' נשים מהקדשות באיסר). ואולי לזה כוון גם הק"ע. וחמרה של הפרומה כפי הנראה מהירוש' הג"ל הוא נחשת, וכ"א כהובות קי, א פרימי דדהבא לא עברי אינשי ובב"ב קט"ו, פרימי דכספא לא עברי אינשי ועכ"ח שהפרומות הן של נחשת (לב), ואם כי מהא דאכרו מנחות קז, א באתרא דלא סגי פרימי דכספא, משמע דיש מקומות דסגי? — תרצו החוסי שם ד"ה ודלמא שכונת התלמוד התם נמלת פרימי לפונדיונים או איסרין [ומכאן נראה ג"כ דעתם שהפונדיונים והאיסרין היו, עפ"ר, של כסף] ועיי' רש"י קדושין יא, א ד"ה של דבריהם. —

ולדעת הערוך היתה, הפרומה, בלא צורה, כמו האסימון, כי כן אמרו לפי גרסתו ב"מ מ"ב, דלמא אירי ואירי בפרומות שנו, ע"ש בפנים. אכן רש"י גורס שם בפרומות ומשמע שמחלק בין פרומותה שהן בלא צורה להפרומות שהן בצורה. — ועיי' קדושין יא, ב ברש"י ד"ה פורט שכ' שחלל החלה המעשר בפרומות של נחשת, שמ"ס שהפרומה לדעתו יש עלי' צורה. — ושוי' של הפרומה סבואר קדושין יב, א ע"פ החשבון שהיא א' מקצ"ב דינר (בן ו' מעה) או (192/6) א' מל"ב במעה ולדעת רוב המפרשים החשבון הוא לדינר (וסלע) צורו ולא לדינר (וסלע) מדינה, וכן נראה מהא דהקשו על השבון הנ"ל מהר"ב פ' ויקרא, שחשבה ל"ב סלעים של צורו (דההם אקראי קאי) קרוב לאלפים, וכאמת הוא רק 1536. ואם החשבון הוא לסלעי מדינה, הרי יהי' בשני סלעי צורו $(8 \times 1536) = 12288$ פרומה! ואילי אף מד"ם שהחשבון הוא למטבעות מדינה (עיי' לקמן

(לב) וע"ע איסר שלדעתי אף שכ' הרמב"ם, ופרומה חצי גרעין (שעורה) מכסף ככ"ו אפשר שרק משוי' מיירי (שהפרומה שוה כחצי ג"ש כסף) אבל חמרה אפשר שיורה שהוא נחשת, וע"ע פונדיון האיטלקי, ולקמן בפנים בסוף הערך, ובזכרון לראשונים סי' עג — אכן מדברי התשב"ץ ח"ג עליו שהבאתי בע' איסר נראה שסובר שהפרומה היתה מטבע כסף משקל חגי'ש עם תערוכת ג' וחצי ג"ש נחשת, ע"ש. —

לקמן) יסבור שבמטבעות צורי לא היו ג"כ רק קצ"ב פרומות בדניר והשס"ה בסלע, אלא שהיו הפרומות שוות פי שמונה מפרומות מדינה. - וכבר הבאתי בע' סלע דעות שונות בשיעור שויו ולפיהם ישתנה שויה של הפרומה. בכ"ז ראיתי להרחיב בזה מעט הדיבור:

ר"ס כפי מה שהובא משמו בז"ל סי' שפו, ובכפ"פ דף 61 כ' שהאיסר הוא א' מכ"ד ממשקל זהב של ישמעאלים [נמצאת הפרומה, שהוא $\frac{1}{8}$ איסר, = א' מקצ"ב בזהב של ישמעאלים] עוד כ' שהפרומה היא חלק כסף מקצ"ב חלקים ממשקל הדניר הערבי. ולא נדע לנו לא הוזהב הישמעאלי ולא הדניר הערבי, ובה"ג קרושין סי' א' כ' שהוא א' מן מאה השעין והרין בווזא דששדנג, ועדיין הדבר סתום לפנינו. ויותר מעט מפורש ברי"ף ריש קרושין שכי והפרומה שיעורה חר מן קצ"ב בווזא דששדנג שהוא דניר זהב של ערבים, ומצאתי הפרומה ע"פ השיעור הזה חצי חבה, לפי שהדניר צ"ו חבה. הרי שיעור קצוב להפרומה: חצי חבה. אלא שנם חבה זו לא ידענו מה היא? - ולפי מה שכי הכפ"פ חבה היא גם גרעין של חרוב שהוא כמשקל די גרעיני שעורה - בכ"ז כ' שם (ואם כי בלא טעם) שכונת הרי"ף לגרעין שעורה, וכ"ה בפירוש הטיוחם לרש"י שסביב הרי"ף וברין וריא"ז [וכ"כ הר"ן בשבועות פ' שה"ד: והפרומה פרשו הגאונים ז"ל שהוא משקל חצי חבה של כסף כלומר חצי שעורה, וז"ל הרא"ש בכורות פ"ט סי"ט והגאונים כ' דפרומה פלגא חבה וחבה גופא כסף משקל שעורה וכן כתוב בהל' בכורות של הרמב"ן ואמרו רבנן דפרומה פלגא חבה וכצ"ל) וחבה (וכצ"ל) כמה היא מתקל חדא שעורה דכספא דמינקין ואם, הדניר הערבי של ר"ס הוא, הדניר זהב של ערבים של הרי"ף או יהי גם שיעור ר"ס כשיעור בה"ג והרי"ף: חצי גרעין שעורה. וכ"כ הכפ"פ דף סב שדעת ר"ס הוא כדעת הרי"ף וז"ל אדע מנ"ל הא, ורה"ג שהי' קרוב יותר בזמן לר"ס מהכפ"פ, כי על שיעורו: דניר אלערב שיעורו משונה בכמה מקומות. ואין אני יודעים על איזה מהן סמך רב סעדי'. ואולי כ' בן כדי למעט במחלוקת. ומדבריו הרמב"ן (שזכרתי לעיל) נראה שכן הוא שיעורו של הה"ג. - אכן בשערי שבועות שער ה' איהא שהפרומה רבע ג"ש ובהגה שם תמה ע"ז, - וכן גם בחנוך מצוה קה כ' שהצי שקל של קדש (=) מעה = שי"ב פרומות) הוא פ' ג"ש ונמצאת הפרומה (80: 320) רבע ג"ש. וגם שם תמה הבגיה ע"ז. - וקדם במשפטי שבועות לרה"ג ריש שער א' שכי שהפרומה רבע חבה וסיים, חבה היא משקל חמה אחת של כסף אשר להשה"ג לר"א משער ארזי, שמשוה משקל החמה למשקל השעורה

(כמו"ז), יהי' שיעור הפרומה לרה"ג רבע ג"ש כשיעור הגאונים הנ"ל - , אלא ששיעור המ"ש , כפי הנראה , הוא לפרומה מדינה [וגם בזה אני מסופק אם הסיים „חבה היא משקל חמה אחת“ יצא מפי הגאון , ואם איננו היוספת המעתיק , או איזה בגיה, כי בז"ל סי' שפו , הובא בכפ"פ דף 62,61 כי ושארנו פרומה רבע חבה אילו על דהם אלערב היינו סימכים גם שיעורו משונה בכ"מ... שלא אמרנו מדרהם אלערב רל"ג... אלא קצבה מדבר אינו ידוע לנו. - ואפילו נימא שדבריו בכ"מ כ' לאחר שהחליט באותה השוכה לחשוב הפרומה א' מקצ"ב במטבע כסף של כבל (או שגם מהחלה לא נסתפק רק אם פרומה איטלקית היא פרומה מדינה, ע"ש בפנים. אבל שיעור פרומה מדינה ידע שיעורה), עדיין קשה לאמר שהי' שיעורה רבע חמה. דבז"ל שם השוכה עג שהכו"ל (בדף 363) מיחסה לרש"ג ובנו רה"ג מפורש שדניר (צורי) הוא מתקאל(דניר) ששדנג, דהיינו צ"ו ג"ש כמבואר לעיל, נמצא הדניר מדינה $(\frac{96}{8})$ י"ב ג"ש, ופרומה מדינה $(\frac{192}{2})$ רק רבע רבע $(\frac{1}{16})$ ג"ש רלג"א. אלא שנם בכפ"פ, שכפי הנראה, לא ראה את המ"ש , החליט שהפרומה האיטלקית לרה"ג היא רבע ג"ש ורל"ג. משאי"ב שיעור החנוך [ואולי גם הש"ש] שהוא לפרומה של תורה כמו שהבאתי לעיל. אלא שלדעת הריב"א ששיעור ר"ה הוא המחצה משיעור רש"י, ולשמת התשב"ץ דלרש"י הפרומה חצי ג"ש, יהי' גם שיעור ר"ה רבע ג"ש. ולראב"ע שסובר שהגדה דקרא הוא גרעין חרוב דהיינו די ג"ש, והוזה השקל רק פ' ג"ש, לא תהי' הפרומה רק $\frac{1}{8}$ ג"ש.

אכן דעת הרמב"ם בכמה מקומות בספרו היר ובפיה"ש, והרמב"ן והרשב"א ועוד אחרים דסלע הוא שפ"ד ג"ש, ופרומה - חצי ג"ש [וכ"כ בתשובות הגאונים סי' צה היצאות רנ"ק שהפרומה משקל חצי שעורה מן הכסף המתור]. ויש שמגדילים עוד שיעורה, ע"ע סלע, אבל הפוסקים תפשו שיעור חצי גרעין שעורה להלכה. -

וב' כשוע' אה"ע סי' כז, שיעור הכסף שמקדשין בו (את האשה) משקל חצי שעורה כסף צרוף, ופ"י החי"ט ס"ק כג דהיינו לענין קרושי ודאי, וכחידושי הרי"ה בשיעור פרומה תמה ע"ז, הא אמרינן קרושין יב, א אם זל איסי ועמדו על $\frac{3}{4}$ משוים צריך לקדש בא' מששה באיסר, ואחרי שהאיסר דנ"ש ע"כ שצריך לקדש בתרו תילתא ג"ש, ואיך החליטו שדי בחצי ג"ש? - והנה לשמת הרא"ש שהאיסר הוא של נחשת אין מקום לתמיהתו דדוקא הנחשת יזול לפעמים (לשמת הבבלי) אבל הכסף, לא יזול לעולם, אכן למד"ם שהאיסר של כסף זבכ"ז יזול לפעמים תמיהתו קיימת, אלא שזה גופא קשה לטה יזול האיסר ולא הדניר, אחרי כי שניהם של כסף. ונראה לי לתרץ כל זה בתמיהתו השני' שהמה איך אפשר לקדש בחג"ש נסכא של כסף

הל"ג) כאן מפורש בדבריו רה"ג שאינו סומך על דהם אלערב (אלא על כסף של כבל) ולא אדע מה זה שכ' בכפ"פ דף 62 שרה"ג סומך על דהם אלערב? - רלג"א) ולשבש כל הספרים (הז"ל והמ"ש) ולאמר שבמקום „רבע חבה“ באמת צ"ל „רבע רבע חבה“ קשה בעיני. ובפרט שלהלאן במ"ש איתא: וקונדנן וקרי: וקונדננן חצי חבה, ואחרי שהקונדננן שהי' פרומות, ע"ע, עולה לפרומה רבע חבה. - רל"ד) ועיין שם שמשמע מדבריו הרב שסובר דלרה"ג פרומה האיטלקית (פרומה של קרושין) היא פרומה צורי, ולענין מהתשובה שמו שזכר ושזכרתי לא משמע הכי, אלא שהתשובה היא, כפי הנראה, נשתבשה ברס"ס, או עוד בכתב יד.

דרך פרוטמות הן בלי צורה, אבל הפרוטמה אפשר שהיא בצורה.

פרימי פרימי דהבא לא עבדי אינשי כתובות קיא, פרימי דכספא לא עבדי אינשי ב"ב קס"ב פירושם הוא פרוטות ממש. אכן הא דאיתא ב"ב מה"ב באתרא דלא סני פרימי דכספא פרוטות התוס' דהיינו מטבעות קטנות בכלל כמו פונדיונים ואיסרון, וע"ע פרוטמט.

פרס. מצינו אותו על כמה פנים: א) אצל שיעורי הזמן: בפרס הפסח ובפרס עצרת ובפרס החג, שקלים פיג' מיא, ואמרו בירוש' שם פרס מחצה ובתוספתא פ' בתרא דבכורות ובגמרא שם נח, א"י וכמה פרס פ"י ריב"ז אין פרס פחות מס"ו, (דהיינו פלגא מלי יום), ואמרו בגמרא שם מאי משמע, אר"א פרוס פלגא, פלגא דמאי פלגא דהלכות פסח, כי הא דתניא שו"ד בהלכות פסח קורם לפסח לי יום ולח, ב) אצל שיעורי הכמות: מנה דבלה ... רע"א פרס פאה פ"ח מ"ה. חמש רחולות גווזות מנה (מנה) ופרס חולין ריש פ' י"א (לח) ופ"י רש"י מנה וחצי. ג) נמצא הר"פ בתלמוד בכדי אכילת פרס, ופ"י חצי בכר של חמין, וז"ל התוספתא נגעים פ"ו וכמה הוא פרס חצי בכר משלש לקב, (ואחרי שהקב הוא כ"ד ביצים נמצא הככר שהוא שליש קב-ח' ביצים) ושלשה שיעורין הי' ריש אומר בזה שהי' ידות ממנו (מן הככר, דהיינו 8x2=16) מון ב' סעודות לעירוב, חציו (ד' ביצים) נקרא פרס לאוכל בבית המנוגע רביע (ב' ביצים) נקרא חצי פרס לפסול הגווי (ע"ש הנהגות הגרי"א, וכ"ה הלשון בפ"י הר"ח עירובין סג"א) וע"ע בכר שר"ש סובר שהככר הוא ח' ביצים, וא"כ הפרס-ד' ביצים וחצי פרס-ב' ביצים, וכן דעה רש"י בהובות סד, ב ועוד בכ"מ - וריב"ב סובר שהככר הוא ו' ביצים וא"כ הפרס - ג' ביצים וחצי פרס - ביצה ומחצה. וכן אמרו עירובין שם תניא (לח) כמה שיעור חצי פרס ב' ביצים וחצי א כביצה ומחצה שוחקות ומאן חכמים ריב"ב, וכוות"י פסק הרמב"ם פ"ד מהלמ"א הל"א. ועי"י בפ"י הרב מעילה פ"ד מ"ה ועי"י ב"י או"ח ס"י תרי"א ובשו"ע שם סע"ב וביאורו הגר"א או"ח ס"י הפ"ו סק"א.

והנה מצינו דעות שונות בשיעור משקל כביצה קמה להשבה"ק הוא י"א והשיעית זוז, ואפילו להרמב"ם איננו עכ"פ פחות מן ז' וז' השיעיות, ע"ע ביצה, ולפ"ו

הא ברור דבאיסר שהוא משקל דגש"כ קונים נסכא כסף יותר מסמשקל דג"ש, דא"י שכר המלך ושכר הפועלים עושי המלאכה וכ"כ התוס' שבועות מ, א ד"ה בטוענו, דמשקל ב' מעה כסף נסכא אינו שוה ב' מעה מטבע, וא"כ גם בימי משה אם קדש אשה בחצי ג"ש נסכא כסף לא היתה מקודשת לפי שלא הי' בה שוה פרוטמה מטבע, ע"ש שהניח כ"ו בצע"ג. ולכאורה באמת קושיהו אלימותות הן כמו שכותב הרב. אבל אני חמה אם דקדק בדבר כל כך איך לא נתעורר מה דקשה עוד והוא אם דינר משקלו קצ"ב חצי גש"כ (צ"ו ג"ש) אף אפשר שהאיסר שהוא א' מכ"ד בדינר הוא ד' ג"ש (1/2 מן 96) וז' ומי שלם שכר עושי המלאכה של הכ"ד איסרון - ואיך אפשר שהמע"ה שהיא א' מששה בדינר היא מ"ו ג"ש (1/8 מן 96) - ומי שלם שכר המטבע בעד השש מעות - ועכ"ה הא דאמרו דמעה היא מ"ו ג"ש והאיסר - חצי ג"ש אין הכונה שכן משקלם אלא רצ"ל שבעד המעה נוהגים מ"ו גש"כ נסכא, ובעד האיסר - ד' גש"כ נסכא ובעד הפרוטמה חצי גש"כ נסכא, וע"ע איסר (לה) אבל משקלם (אם היו מטבעות של כסף) הי' מעט פחות מזה לפי ערך שכר המלאכה, והי' כסף האיסר רק ג' שיעורים (או עוד פחות מזה). וזהו הטעם שלפעמים יזול האיסר, דלפעמים איך צרך במטבעות קטנות כל כך, ונחשב האיסר רק כנסכא, ונסכר בשיעור הכסף שבו, דהיינו ב' חצאי ג"ש. (ולכן אין מקדשין או באיסר רק שש גש"כ, אבל בחצי ג"ש כסף לעולם אפשר לקדש אשה קדושי וראי.

פרוטמט, אידי ואידי בפרוטמות שנו דליכא עלייהו מטבע ... בדמים ובפרוטמות ב"מ מ, א. וכתב רש"י בפרוטמות מעות של נחשת שהן עדיין בלא צורה כעין אסימון של כסף. והנה הגרסא בתלמוד ברש"י תוס' ונמקי, "פרוטמות" אכן הערוך הר"ף והרא"ש גרסי בפרוטות, ע"ע ועיין ד"ס - ובעה"ש ע"ז כ' : ובכר הערותי בע' פרט"ה כי עיקר הגרסא כגרסת רבינו הערוך פרוטות וז"ל שם : ובאמת הפרוטות לא היתה מטבע ע"ע פרט"ג, ומה כ' שם ז' זל : והם כאסימון בלי צורה עיין ב"מ מ, א כפי גרסת רבינו. - ולא אדע מכל אלה הדברים הכרע שהפרוטות הן בלא צורה והוכחה לגרסת הערוך אחרי דע"ז אנו דנים אם הגרסא שם פרוטות כדעת הערוך וא"כ שמי' הפרוטמה בלי צורה, או שהגרסא פרוטמות כדעת רש"י ונדע מזה

לה) והתוס' שזכר הרב שכתבו דמשקל ב' מעות נסכא כסף אינם שווים ב' מעות מטבע, עכ"ה כוונתם כשמשקל הנסכא והמטבע שוה, ואז המטבע שוה יותר מהנסכא (אם צריכין להמטבעות) כמו ערך שכר הפועלים עושי המטבעות. — (לה) ז"ל רש"י בע"ז : הבורא פסק לכל סועד יום (?) לפניו להתעסק בענינו שהרי הכתוב עומד בפסח ראשון ומהויר על השני ... ופרס הפסח יום (?) לפני הפסח שהוא פרוטה של חרש מלא. — ומעות דמוכח איכא הכא וצ"ל לכל סועד לי יום ... ופרס הפסח מ"ו יום ... — (לה) בערוך איתא, מנה ופרס' וכ"ה נ"א במשנה שבמשניות, וכבר העיר בהפס"ע שהוא הנוסחא הישרה וכפ"ה כן היתה הגרסא לפני רש"י ולזה כוון במה שהביא בע"ה לו, מנה ופרס'. והמציין את המ"ם ציין, דניאל הי' אבל שם הלשון מנא מנא תקל ופרסין (ואולי נשתבש בדפוס, במחברת הרש"י, לשון המקרא), גם שם פירוש אחר למלות מנא ופרסין לדעת התלמוד וכל המפרשים. אבל ראה זה מצאתי בספרו של שראד"ר, Die Keilinschriften הוצאה שלישית דף 341 שבפרש מנא דניאל כמו מנה ופרס מפרש חצי. ע"ש. — (לה) הוא בתוספתא מקואות פ"ח רק שנשתבשה שם מעט בדפוס, ובמקום חצי פרס איתא פרס והמציניים בתוספתא לא ציינו להגמרא הנ"ל.

ולפיז יהי משקל הפרס אם הוא ד' ביצים לא פחות מן $81 \frac{1}{9} = (7 \frac{7}{9} \times 4)$ ואם הוא ג' ביצים - לא פחות מן $28 \frac{1}{3} = (7 \frac{7}{9} \times 3)$ וזו - ורה"ג בפתחתו לסדר טהרות הובא בערוך ערך דרס כ' : אכילה פרס ושיעורו מ"ז כסף וב' שלישי כסף. וזה שיעור קטן מאד לערך השיעורים הנזכרים, ונראה שהלחם הי' (במ"ז) קל מהקמח. ואם חושב את הפרס ג' ביצים יהי משקל בכיזה לחם $(3 : 16 \frac{2}{3}) = 5 \frac{5}{9}$, וקרוב לזה מצאתי גם להרב בעל החנוך, ע"ע כוהנה, אכן מדברי הרב בעל צדה לדרך נראה שמשוה משקל הלחם למשקל הקמח בדמאמר א' כלל ד' פ"י כ' עני העובר ממקום למקום אין פוחתין לו מכבר של שלש עשרה אונקיות, ולפי המבואר אצלו בהל' פדה"ב שהסלע הוא $\frac{3}{4}$ אונקיא ע"ע שקל, הווין $(18 \times \frac{1}{3}) = 17 \frac{1}{3}$ סלע או $(17 \frac{1}{3} \times 4) = 69 \frac{1}{3}$ וזו, והנה מקור דבריו הוא מרפ"ח דפאה ושם מבואר דהוא ששה ביצים נמצאת הביצה $(6 : 69 \frac{1}{3}) = 11 \frac{5}{9}$ דהיינו קרוב למשקל בכיזה קמח לדעת השבחה"ק שזכרתי לעיל.

פרסה. מל"ע, כף רגל בהסה וח"י, והושאל בדברי חז"ל גם לכף רגל אדם. רי"א כמלא רוחב הפרסה כלאים פ"ג מ"ב ושי"נ. ובשבת פה"א שאלו מ"ט : דכתיב והשקית ברגליך כגן הירק מה רגל (רוחב הרגל) טפח. הרי דרוחב פרסה הוא טפח.

פרסה (לט). נזכרה הר"פ בספרה התלמודית, - והיא מלה פרסית וערבית (ובל"ס פרסחא) אלא שהפרסה הפרסית היא שלשים איצטרין (הירודים II 53 V, 6 VI 42) והיינו $(184,8376 \times 30) = 5646,1225$ מעטר, ע"ע איצטריא וקרוב לזה היא פרסה הערבית (עיין באקדה דף 245 והלאה) (ט), משא"כ הפרסה התלמודית שהיא ד' מילין שהן רק ששנה כאות אמות התלמודות, ע"ע מיל, או $(800 : 560) = 4480$ מעטר.

פשיטא. מל"ס מעה קטנה. אי נמי אפשיט דספרו זייר לה ב"מ טו, ב. ולפשיטי דספרא חייש שם יו, א אכן בר"ס הביא שבהרבה כ"י איהא במקום האחרון ולפשיטי דספרא - ונזכרו פשיטי זוטרי ופשיטי דפומבדיאה, חולין נד, ב.

ונדברי המחברים נזכרו פשיטי ופשיטין לרוב, אבל לא כולם שוים במחירם (ומשקלם). - הכפ"פ דף סד קורא פשיט לטורגש הדק $(\frac{1}{4}$ אשטרליש), וחושבו או $(800/8)$ ע"ה באונקיא או $(640/8)$ פ' באונקיא, שם דף 65. - ורש"י כ' שהדינר הוא ב' פשיטים וכחצה, והוא לדעת הכפ"פ האשטרליש השלם הנ"ל שהוא $18 \frac{3}{4}$ באונקיא (לחשבון הראשון) או כ' באונקיא (לחשבון השני), והכפ"פ והריב"א חושבים אותו (לפי חשבון השני) כ' באונקיא. וּלְפִי מַה שֶׁכִּי רִשִׁי שֶׁבִי פְּשִׁיטִים ומחצה הם דינר (= ו' מעה), יהי הפשיט

$(6/25) = 2,4$ מעה אכן לפי מה שכתבתי בהערה קצי אפשר שהדינר הוא רק 2,4 פשיטים (והמעה $2 \frac{1}{6} = 2,16$ פשיט), והפשיט הוא 2,5 מעה [ולדעת הריב"א הוא הפשיט של הרא"ם מלונדרשן] אך הוא חושב אותו לבי' מעה לפי שמכבוד משקל המעה; והנה הרא"ם חושב ש' פשיטים לליטרא דהיה לחשבון הריב"א $(800/20) = 16$ אונקיא, אך אפשר שהליטרא של הרא"ם היתה מ"ז אונקיות (= ב' זקוקים) רק שהיתה האונקיא $(800/16) = 18 \frac{3}{4}$ אשטרליש (כחשבון הראשון). גם הרוקח, לדעהי, קורא פשיט לא' מר"ט ב"ב אונקיות, דהיינו $(240/12) = 20$ פשיטים לאונקיא. [אך לפי חשבוננו הוא רק 1,2 מעה. ואם האונקיא שלו הוא האונקיא של רש"י והרא"ם, עכ"ח שמגדיל שיעור המעה משניהם]. וכן יצא מדברי התה"ד שהליטרא היא ר"ט פשיטים, ולפי מה שכ' המג"א שהליטרא שלו היא ח' אונקיות יהיו $(240/8) = 30$ פשיטים באונקיא, אך לא אדע-מנ"ל הא ? ויותר מסתבר לי שהיא הליטרא בה י"ב אונקיות, ותהי האונקיא 20 פשיטים כחשבון הרוקח - ורש"י, לדעת הכפ"פ והריב"א. ולפי מה שהבאתי בע' זהב שסובר שה"ס (= 120 מעה) הם ג' אונקיות דהיינו $(120/3) = 40$ מעה לאונקיא יהי לדעתו הפשיט, לפי הבנת המג"א, $(40/30) = 1 \frac{1}{3}$ מעה [ולפי מה שכתבתי $(40/20) = 2$ מעה כחשבון הרא"ם]. ולמאן דחשבי את הה"ס (= 120 מעה) ג' אונקיות ושליש דהיינו 36 כעה לאונקיא יהי הפשיט לפי הבנת המג"א $(80/30) = 1,2$ מעה ולפי הבנתו $(80/20) = 1,8$ מעה. והחוקני קורא ג"כ פשיט לא' מר"ט בליטרא, וחושבו ה' מעה (והוה המעה 0,2 פשיט), אך כבר כתבתי בע' ליטרא שהליטרא שלו היתה כערך 2,4 ליטרא קלוניא למשקל הכסף. ולפי מה שכתבתי בע' סלע שליטרא קלוניא למשקל הכסף, אפשר שהיא רק $10 \frac{5}{12}$ אונקיא של רש"י הנזכרת לעיל תהי הליטרא של החוקני $(10 \frac{5}{12} \times 2,4) = 26$ אונקיות, והאונקיא $(240/26) = 9 \frac{1}{3}$ פשיט או $(9 \frac{1}{3} \times 5) = 46 \frac{2}{3}$ מעה ותהי המעה לדעתו גדולה כמעשה של רש"י שהיא $(2,4 \times 20) = 48$ באונקיא ולפי מה שכתבתי שם שאפשר שהיא רק 10 אונקיות, תהי הליטרא של החוקני $(10 \times 2,4) = 24$ אונקיות, היינו פי שנים מהליטרא של רש"י וכל אונקיא $(240/24) = 10$ פשיטים, דהיינו פי שנים מפשיט של רש"י, והוה המעה שלו (שהיא 0,2 פשיט דירי), דהוא $0,2 \times 2 = 0,4$ פשיט דרש"י) מכוונת להמעה של רש"י. - ובתוס' ר"י הזקן, קדושין ח"א כ' שהדינר הוא פשיט של כסף, היינו ו' מעה [ועיין ס' יראים סי' קכנ, (ובנדמ"ח סי' תכא) שכנראה מדבריו, גם הוא ידע מפשיט השוה לזוז צורין] - ואולי הוא הפשיט של החוקני רק שמקטין שיעור המעה].

ובתה"ד כתבים סי' ס' כ' בשם מור"ם, והובא בשל"ק ברמ"א או"ח סי' שלה, כי צדקה שיעור חמאת

לט) באוצר השרשים הכללי לויבענבערגער כ' שהמוספי השמיט מלה פרסה, ולא ראה שהביאו בערך פרסא. - (רמ' ובאוצה"ש הנ"ל כ' שהפרסה הערבית היא 1875 אמה וטעות הוא בידו, ע"ע איצטריא. עוד ראיתי לכי שכ' שהיא 4452 מעטר (דהיינו קרוב לפרסה תלמודית) וסמך את עצמו על מה שכ' הוינער II 43 שהוא שוה למדת ליע צרפתי, אבל ליעין שניגים הם בצרפת ויש lieue de marine שמתו 5656 מעטר והוא קרוב אל השיעור שזכרתי בספרי. - (ואין לפני כעת ספרו של ווינער לעיין בו).

אונקיות, ע"ע ליטרא (אשר מסופקני אם ידע החו"י ממנה), עדיין תהי' האונקיא $(\frac{240}{60})=40$ פשיטים - אשר לחשבון מ' מעות האונקיא יהי' הפשיט, והווינר, שזה למעשה, ואפילו לחשבון ל"ו מעות האונקיא יהי' הפשיט, והווינר, על כל פנים $(\frac{36}{40})=0.9$ מעה, עכ"ז לעיל, ועדיין הוא גדול הרבה מהווינר של החו"י, שהוא $\frac{1}{4}$ מעה].

ואנכי הרואה שהרב בטנ"א הפליג בככת"ה בהבנת דברי הלבוש, ד"ל הלבוש: ושיערו ליתן (לפדיון הענית) י"ב פשיטים שהן מטבע ווינר, שהם כמו גדול וחצי פולנש וסבר המנ"א דרצ"ל שכל ווינר הוא גדול וחצי, ובאמת כונתו שהי"ב ווינר יחד, הם גדול וחצי רמב"ה והוא מכון למה שבי' הסמ"ע סי' פ"ח שהגדול הוא ח' ווינער, נמצאו י"ב ווינר גדול וחצי, [וח"י ווינר, או פשיטים, לפ"ז הוי' $2\frac{1}{4}$ גדול].

אלא שעדיין לא הונח לנו, להבנת התה"ד גם כזה, שהרי לפי דברי הסמ"ע שם ובכ"מ גדול פולנש או ח' ווינר הם ב' דנקא דהיינו ד' ווינר לדנקא, ואיך יאמר התה"ד כאן שדנקא הוא ח"י ווינר? ואפילו נימא שגדול פולנש קל, שהוא דנקא, נחלק על ח' ווינר, ע"ע, ג"כ א"א להתקיים ח"י ווינר לדנקא. - והנה כבר הקשה כזאת המנ"א אנפשי' דאיך אפשר שב"ז גדולים הם דנקא הא מבואר ביו"ד ע"ס שה' שגדול פולנש הוא דנקא רמב"ה. והרי"ך דר"ל דיו"ל בהר טעמא דעכשיו אין נמצא לקנות כבש בול, ולכן צריך לתן כפי מה שקונים הפחות שבכשבים באותו זמן עכ"ל רמב"ה. ע"כ אם לא נסכים לאמר שט"ס נפל מקדמות דנא בתה"ד וצ"ל ח' פשיטים (במקום ח"י) - ונסכים להלבוש שהווינר של הגהות המנהגים הוא הווינר של הסמ"ע (= $\frac{1}{4}$ מעה), נצרך אנו לאמר כהמנ"א שכך הוי' הפחות שבכשבים בימי מור"ם, היינו שנתייקר מעט יותר מפי ארבעה, ממחירו בימי חכמי התלמוד, וזה לא רחוק כ"כ ואם נימא דכונתם אל הפשיט והווינר שהי' רק בעי' ד' פרוטה, ודאי שפיר דלפי' לא נתייקרו הקנינים רק מעט יותר מפי שנים [ועיין מנהגי מהרי"ל דיני ערובי חצירות שהצריך למוזן ב' סעודות כששה ביצים, שהוא עפ"ת התלמוד חצי מעה (עיין הערה רמב"ה) ד' הליש, ועיין לקמן, ובהל' פורים שלו שחצי מעה הוא בערך הליש וחצי, נמצא שד' הליש הוא מעט יותר מפי שנים] אכן לפי פ"י המנ"א נתייקרו הקנים פי שבעה ועשרים, דבר הרחוק מעט מהמציאות.

ואם

רמב"ה ולו הסכמתו לזה נמצא פשר לשיעור י"ב פשיטים, או י"ב ווינר, לפ"ת - אשר לא מצאתי טעם לזה, - דסובר מור"ם שמוזן בי"ס הוא ח' ביצים, עיין עירובין פב, ב' דע' ככר, והנה בסוגיא שם מבואר דלחם כששה ביצים שוה מונדיון, חצי מעה. נמצא שלחם כח' ביצים שוה $(8 \cdot 0.5 \cdot 6) = \frac{2}{3}$ מעה, והיינו $(18 \cdot \frac{2}{3}) = 12$ מכון, - ולפי מה שמבואר לקמן, שהי"ח פשיטים, הם לפי ערך הקנינים בזמנם, אולי גם הוי"ב פשיטים הם לפי ערך הקנינים אז. - (רמב"ה עיין חו"י שם שבי' שבגן נסע כ' על מה שבי' בהגה י"ב פשיטים וז"ל הם ח"י ווינר מנהגים ולבוש כ' גדול וחצי עכ"ל. ואין הגי' ת"י אבל כמרומה לוי שט"ס הוא וצ"ל: הם י"ב ווינר מנהגים רצ"ל שכן יצא מחשבון המנהגים י"ח ווינר לי"ח פשיטים, נמצא י"ב ווינר לי"ב פשיטים, - והחו"י כ' שמה שבי' שבשו"ע (?) י"ב פשיטים צ"ל י"ח, ולא אדע כונתו בזה. רמב"ה המנ"א בחשבונו כאן את הגדול פולנש לדנקא, הוא עפ"ת בי"ז ריינש, או ד"ז פולנש לה"ס ע"ע זהב, אכן חתנו הרב ר"ק בספרו חוקי דעת העיד כי חתנו הגיה ביו"ד ע"כ זהב א' ריינש או ב' זהובים פולנש, נמצא הגדול פולנש ב' דנקא ולפי' נצרך לאמר, לפי הבנת המנ"א שמצריך מור"ם כ"ז גדולים לדנקא, שנתייקרו הקנים פי, ארבעה וחמשים, דבר שקשה לשמוע. - רמב"ה עיין ח"ס יוד"ע סי' קנה שבי' ומיד יפרוש לצדקה כשיעור חסאת, בזמננו? - וכע"א קונטרס מו"ש אות ה' כ' עליו נראה מרבירו שתלוי בהשתנות הוסיף והמקומות, ולא ידענא מניל האז - ומבואר בראשונים וש"ע להוסיף עכ"ל - וכמה"ז נעלם מהמשיג דברי המנ"א שזכרתי בפנים. - ועיין מנחת קן, ב' תוס' ד"ה כבש הוכחה לזה. -

בת דנקא (=מעה) הוא י"ח פשיטים ... (ופדיון תענית יב פשיטים) - ועיין בהגהות ספר המנהגים ר"ח אלול אות צו, שבי' שהם י"ח ווינר - ואם כינתו כמו שמראין פשוטן של הדברים, שהמעה היא י"ח פשיטים, או י"ח ווינר רמב"ה או עכ"ה יהי' הפשיט הלז, איזה מטבע אחרת, קטנה הרבה מכל אותן הפשיטים הנזכרים לעיל. והמנ"א שם ס"ק לד, אחי' שהביא דברי ההגהות הג"ל שהי"ח פשיטים הן י"ח ווינר כ' ובכבוש סי' תקסח כ' שהם כמו גדול וחצי פולנש, וכפ"ס במהרי"ו סי' י"ד ובמהרסמ"ר סי' קמ, דליטרא נכת' ח' אונקיות) הוה ו' זהובים ריינש ובתה"ד סי' ש"ג משמע דליטרא היא ר"מ פשיטים, א"כ כל זהוב מ' פשיטים, וידוע דזהוב ריינש ס' גדולים פולנש, א"כ כל פשיט (או כל ווינר) הוה גדול וחצי פולנש וי"ח פשיטים הם כ"ז גדולים עיין מחצית השקל, דהיינו מעה ומחצה הפשיט והווינר, או $\frac{3}{4}$ מעה החצי פשיט והחצי ווינר, עיין לקמן. - אבל מלבד מה שכתבתי בעי' זהב שהתה"ד חושב את הזקוק (ליטרא בת ח' אונקיות) ה' זהובים, ועפ"ז הוה הפשיט לפי הבנתו רק $1\frac{1}{8}$ מעה עיין לעיל, אני תמה איך אפשר כלל לאמר כן, הא כ' התה"ד סי' קצב, והובא ברמ"א יוד"ע סי' קצד, שראה מורי הוראה הלכה למעשה לפדות כ"ר על שוה פרוטה, כגון מחצה ווינר שהוא, יותר משוה פרוטה. ומאי ראי' מחצי ווינר שהוא לפ"ח המנ"א $\frac{3}{4}$ מעה, או כ"ד פרוטה, על פדיון בפרוטה אחת, גם הלשון "יותר משו"פ" לא שייך על דבר שהוא כ"ד פרוטה. ואם כי י"ל שהווינר הוא ווינר אחר (ע"ע ומה שכתבתי שם). אבל מלבד שהמנ"א לא זכר מה, הנה העיד החו"י סי' א' שאין ווינר גדול כ"כ [ועפ"ז רחה גם הוא דברי המנ"א ולדריחוי זה יש מקום. אכן מה שסיים: ומפני שלא נתן במנ"א חכם פולני לב (בצ"ל) לדעת שיש חילוק בין ליטרא שזכר המהרי"ו, לליטרא שזכר התה"ד יצא לו שכל פשיט הוא גדול וחצי - לא אדע איך לפרש, דמלבד שלא אדע איך כותב על המנ"א שלא ידע לחלק בין הליטראות אחר שבעצמו נסתפק שם אם יש לחלק, הנה אם נימא שליטרא של התה"ד איננה של המהרי"ו (בת ח' אונקיות) אלא גדולה ממנה (וכמו שהי' מסביר גם לו) ודאי שיגדל שיעור הפשיט, כמו שהראתי לעיל. ואפילו נימא שכונתו איפכא, שהליטרא של התה"ד היא קטנה מליטרא של המהרי"ו, והוה רק ו'

ועוד כמה גדולים שזכרתי בעי' סלע, ושהכאתי לעיל. —
פֶּשֶׁךְ. מסגרת מִפַּח שְׁמוֹת כה-כך ת"א גִּדְנָפָא רוּמִי פּוּשְׁכָא , וּכְ"ה בַת"י שֶׁם , וְכֵן הִרְגָמוּ שֶׁם לז-יב . והתי"ב תִּרְגַּם בְּסִקּוּם הָאֲחֵרוֹן פֶּשֶׁךְ וְעִיּוֹן הִי יחוקאל מ-ה , וּכְ"ה בַל"ס . וּבִסּוּכָה י'א אִיתָא עֶשְׂרֵי אֲמוֹת (בְּנוֹת ר"ט) כְּמָה הוּן שְׁתַּיִן פּוּשְׁכִי , וְעִיּוֹן הִי ויקרא כג-מב בדיני סוכה שבמקום מִפַּח , ז' מִפְּחִים וי' מִפְּחִים הַנּוֹכְרִים בּוֹה בַתְּלִמּוֹד אִיתָא הַתָּם פּוּשְׁכָא ז' פּוּשְׁכִי וי' פּוּשְׁכִי , אֲכַן גַּם זֵרֵת הִי פּוּשְׁכָא , ע"ע . —

ובירושי' סוכה פ"ג ה"א נוכרו פושכין רברבין (ופושכין דקיקין) דתני באמת חמשה מִפְּחִים דר"ט וח"א באמת ששה מִפְּחִים על דעתו דר"ט פושכין רברבין על דעתו דרבנן פושכין דקיקין , והיינו דר"ט מחלק את האמה בת ר"ט על ה' חלקים , נמצא כל חלק הוא מִפַּח וחומש , והוא כדעת ר"ד בבבלי סוכה לב, ב שאמר (פרשה לדר"ט , רש"י) אמה בת ר"ט עשה אותה בת חמשה , וחכמים חולקין אותה על ר"ט (וכוונתייהו פסק הרמב"ם ה"ל לולב פ"ו הל"ח) , עכ"פ מצינו מִפַּח גדול השוה אל 1,2 מִפַּח , ואולי הוא מִפַּח כפוזר האצבעות מעט — ובוה נחא לי מה שנשמע בין החיים בשם הגר"א ז"ל דלכן אמרו על הפרוכת שלשה מאות כהנים היו מובלים אותה (שקלים פ"ח מ"ה) כי כן עולה סובב הפרוכת בשיעור הירדות של שלשה מאות כהנים (דהיינו אם יאחזנה כל כהן בשתי ידיו) . וז"ל התפיש שם , דמדאירך הפרוכת מ' ורחבה כ' הו"ל סביב ק"כ אמה , ואמת כלים בת ה"ט הו"ל סביב ה"ר מִפְּחִים ומדרצו הכל לזכות במצוה אחווה ש' כהנים כ"א כב' ידיו דהו"ל נמו ה"ר מִפְּחִים . וכתב על זה בשירי המדות אות ז , שהתפיש נמשך אחרי המפרש , אבל כבר תמה עליו העץ חיים שוראי הפרוכת שהיתה כמדת הפתח נמדדה באמת ששה מִפְּחִים (אמת הבנין) וא"כ ה"י סובב הפרוכת תש"כ מִפְּחִים , וגזר משום זה שלא יצאו הדברים מפי הגר"א ז"ל ע"ש . ולדעתי השומע שמע ומעה , כי הגר"א לא זכר שה"י סובב הפרוכת ה"ר מִפְּחִים , אלא שהכהנים אחזו כל אחד ואחד בשתי ידיו , ורצ"ל בפושכין רברבין שכא"א הוא 1,2 מִפַּח שזכרתי, שעולים (1,2 × 600) תש"כ מִפְּחִים , והחשבון עולה יפה. —

צ.

צַמַּד . מלכד מה שנהגו לפנים לקצוב מרת הקרקע על פי ערך המורע, ע"ע בית כור, היו קוצבים אותה גם ע"פ ערך החרישה שאפשר לחרוש בשני בקרים (פרך) במשך איזה זמן . ועד היום יקצבו בסוריא את הקרקע ע"פ מה שאפשר לחרוש בשני שורים במשך זמן החרישה (עיין בניצינער . Hebr. Archäol. דף 200 בהערה) , וכדי עבודה יום אחד בצמד בקר נקרא צַמַּד (רש"י ישעיה ה-י) וכ"כ בס' הישרים לרד"ק ש' צַמַּד ש"ט כי מה שיחדיש צַמַּד בקר ביום נקרא צַמַּד . — כבחי מענה צַמַּד שרה ש"א יד-יד , וה"י פלגות מהלך

ואם נסכים להמנ"א כי הפשיט של ההה"ד הוא $1\frac{1}{3}$ מעה (עיין לעיל) או אולי מעם אחר לשיעורו, דהנה כ' בתשב"ץ קמ"ן ס"י ס"ח וכ"ה בשו"ת מהר"ט כ"ב הוצאת מהרד"ך ס"י הלא שמחלל שבת שוגג יש לו ליתן לצדקה ה' דינרים הליש , כי בזה"ב ה"י חייב חמאת בת דנקא והוא עולה לג' הליש אמנם , עיקר מצותו בסלע , וזה עולה לה' דינרים הליש , ומעתה י"ל דכונת התה"ד הוא , לעיקר מצותו (ואולי איזה חסרון נפל בספרו) , כי כן $1\frac{1}{3} \times 18$ הוא כ"ד מעה והוא סלע . ועיין בע"א קונטרס מו"ש אות ה' שתמה על התה"ד למה לא זכר דברי המר"ם האמורים, ולפי מה שכתבתי לא תקשה עוד . —

ובכדע"ט חלק שני ממלוה ע"פ (דף לו,א) מזכיר פשיט מלגוייר , יפה"ש שמשקלו כ"ב גרגרי חטה , נולא ביאר שויו . וככפ"ט דף סד כ' שהוא כמו הטורנש דרק , ולא ביאר אם הוא כמו הטורנש דרק במשקלו , או בשויו , ובכתובה (דף מב,ב) מזכיר פשיט (סתם , בלא שם לווי) שהוא אחר מבי באונקיא , ולא ביאר (שויו , ולא) כמה חטים משקלו , והנה מדבריו במע"פ יצא לנו שחושב דינר צורו פ' גרגרי חטה . ובכתובה כ' שעשרים דינרי צורו הם פ"א פשיטין , נמצא הפשיט $(80 \times 20) : 81 = 19,75$ גרגרי חמין (בקירוב) . ולפי המבואר בתלמודן שערך החטה אל השעורה הוא כערך 16 אל 15 ע"ע שקל יהי הפשיט $15 : 16 \times 19,75 = 21\frac{1}{15}$ ג"ש . — ואולי ה"י ערך החטה והשעורה של מו"ש משונים מעט, וה"י הפשיט $21\frac{1}{8}$ ג"ש כי כן כ' שם שפשיט ומחצה הוא ארניץ , וכערך סלע הבאתי חבל מתכרים שלחשבונם הארניץ הוא ל"ב ג"ש . דהיינו $(32/15) = 21\frac{1}{8}$ ג"ש לפשיט ואם כנים אנחנו בכל מה שכתבנו ה"י האונקיא של בעה"ע $(21\frac{1}{3} \times 20) = 426\frac{2}{3}$ ג"ש . ונאפילו נימא שהארניץ שמוכר בכתובה הוא כבד מהארניץ של הגאונים , וכי הפשיט שמוכר שם הוא הפשיט שמוכר במע"פ , כ"כ ג"ח , או $15 : 16 \times 22 = 23\frac{7}{15}$ ג"ש , עדיין לא תה"י האונקיא רק $(23\frac{7}{15} \times 20) = 470$ ג"ש (בקירוב) והיא קמנה הרבה מהאונקיא של רש"י שזכר הכפ"פ (שהיא אפילו לדידי 512 ג"ש ולהרב בכפ"פ עוד יותר מזה, עכ"ז עי' סלע) והרב הוה אותם זל"ז (ע"ש) וזה תימא , — ואולי יסבור הרב שהארניץ של בעה"ע כבד משאר הארניצין והפשיט סתם- מפשיט מלגוייר, אבל הוא דחוק, ולא אדע מנ"ל הא.

והנה לעיל הערותי כי בכתובה איתא פשיט סתם , בכ"ז לא רחוק שגם הוא פשיט מלגוייר , ואין בינו לבין הפשיט שבמע"פ רק התואר , יפה" לבד , (שאה זה האחרון הכבד קורא יפה ואת הקל פשיט סתם, וכעין זה קורא התם לזהוב כבד חשוב ולזהוב קל אינו חשוב) . ונראה שאל הפשיט מלגוייר זה הקל $(= 21\frac{1}{3})$ ג"ש כוון גם הכל בו ס"י ס"ח וס"י פ"ט שהאונקיא היא כ"ד פשיטים מלגוייר , ותה"י האונקיא שלו $(24 \times 21\frac{1}{3}) = 512$ ג"ש כאונקיא של הרמב"ן והרשב"א והריב"ש,

(45) = 7.6 לוג מדברי, ע"ע קב מלוגנאה, בכ"ז דעתי נוטה שהי' שזה אל ח' רבעים מדבריים (= ב' קבין) דהיינו מ"ח ביצים, וכי ר' ינאי סבר בכ"ה, עדות פ"א מ"ב ואפרש טעמי:

בירוש' שם, אחרי האמור איתא בזה"ל חד חליטר שאל לר' יוחנן (כמה יאפה ויהי פטור מחלה) אמר איזל עבד ד' ופליג, ויאמר לו תלתא ופלוג (בס' ניר גורם חדא ופלוג, ובמטביר החדש הערה סב גורם קבא ופלוג והכל חד, ע"י שם ושם), אר"ז קבייא באתריהון ריבעא אודרעין. ויאמר לו ה' פרא צבחר, שלא יבוא לידי ספק חיוב חלה, - ובס' ניר הביא בשם המפרש ובמטביר בשם הק"ע (ז) דפירש ד' ופלוג שיעשה עסה מארבע רבעים, ופיליגנה, ירחיקנה משאר עסות, שלא ישך לה עסה אחרת. ושאל למה נקט ד' רבעים יאמר בקצרה קב שהוא ג"כ ד' רבעים, ואר"ז קבייא, שרצה להתיר קב שלם, ובמקומו של חליטר אין דרכן לזרוע ע"י קב, והפ"י דחוק מאד. והפ"ט היטב לפרש הרישא שהתיר לו ד' רבעים ופלוג דהיינו עוד חצי רבע אבל בפירושא ריבעא אודערון (מל' זעיר ובא ד' אחר הז' כדון). ופ"י שבעירם הקמינו מדת הקב ברבע, אבל ברישא נמשך אחר הק"ע הוא דחוק, (א) לאויה צ"ך אמ"י לו יפליג, "שלא ישך" ואשר לא שאלהו ע"י ודראי ירע כזאת החילטר, (ב) מסתבר שבמקום שהקב קמן, שם גם הרבע קמן והוא 1/4 מהקב של אותו מקום ובכ"כ ד' רבעים הם קב ומה הועיל בתירוצו שנתקמנו הקבים באותו מקום 2 - ג) גם למה הקשה לו כלל קושי' זו, אחרי שלדעתו יש להתיר ה' פרא צבחר (כמו שהקשה בספ"א - , ויותר מסתבר פ"י הרה"ח המהנדס רח"ב כמאמרו ספק השובה המורכב מפ"י הפ"ט והמטביר יחד וז"ל: ר"ח יעץ שקח ד' רבעים וחצי וסבר המקשה שכונתו אל קב מברני (= ד' לוגין מברניים) שהי' בימי ר' ינאי שהי' בו כשיעור החיוב בחלה נדהיינו ה' רבעים ציפורים, כי קב מברני הי' כמו 3/4 קב ציפורי ולכן שאל שהי' לו לאמר רק ג' וחצי שהי' ד' וחצי מברני הוא יותר משיעור חלה והשיבו קבייא באתריהון ריבעא אודרעון [נאפעל משרש זרעו ומה] שנתקמנו בשיעור אחד מארבעה ובקב, הישן נמצא חמשה רבעים של עכשו [ולפ"י הי' הקב דר' יוחנן = (3/4 x 4/3) = 1 קב ציפורין]. אבל גם לפירושו אין עדיין הרברים מחוורים דאם ד' רבעים מברניים רר' ינאי, כמו ה' רבעים דהשתא, הם רק שיעור חלה ולא יותר, א"כ הקשה למה לא רצה המקשין להתיר ברישא רק 3,6 רבעים מברניים, ובספ"א לא הסתפק עם 4,6 רבעים חדשים שהם לפי הפירוש האמור (4,6 x 4/3) = 3,6 רבעים מברניים ז - ע"כ מסתבר לי שקב מברני הי' ככ' קבים מדבריות (= מ"ח ביצים) ולו

מהלך פדן הוריא בחקלא, ורש"י כי בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מעגה של מחרישת צמד בקר החורשה בשדה. כי עשרה צמדי כרם יעשו בת אחת וזרע חמר יעשו איפה ישע"י ה-י רש"י לא פירש שיעורא דרישא דקרא ורק אסיפא כי וזרע חמר בית כור שהוא שלשים סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין נוע"ד התרגום ע' עה"ש) והדר"ק כי ומקום עשרה צמדי בקר בשדה כשיורעו בו כור, לא יעשה אלא איפה, נראה דעתו שעשרה צמדי בקר קאי גם אסיפא דקרא, והוא בית כור או ע"ה אלף אמה ע"ע, ויהי צמד בקר ז' אלפים וה' מאות אמה. ולמד"ס שאורך השדה הי' אצלם מאה אמה, יהי' רוחב השדה של צמד בקר ע"ה אמה, ולמד"ס שאורך השדה הי' ר' אמה יהי' רחבה ל"ז וחצי אמה. - ע"ע מענה - . והולגאמא הרגמה עשה צמדי בקר Decem enim iugera ויהי' הצמד יוגרי אחד, ואם כונתו אל היוגרי הרומי הוא אורך 240 כרוחב 120 רגל רומי (עיין סה"מ).

צעד, הרחיב צעדי תחת, תהלים יח-לו מתורגם אפתיה פסיעתי באתרי א"כ הוא כמו פסיעה, ע"ע. - ויהי' כי צעדו ... ששה צעדים ש"ב ו-יג ת"י והוה כד נמלי ... שהא זוגין, והחיל סבר שהתרגום קרא צמדים אבל הח"ק, עה"ש ערך זג 4 המ"ב לפרשו מל"ע (= סיג) פסיעה דקה (לאנואמערשריטטא).

ק

קב. הקב כמו האיפה, ע"ע, הוא שע"כ לכל המדות, כמו דאיתא יבמות י"א, קבא רבא וקבא זוטא, וכן איתא קדושין ע"ב, בקבא זוטא ... בקבא רבא, ע"י שוי"ש ברש"י, גם שע"פ למדה ידועה. - ולא נזכר במקרא אך פ"א, ורק חלקו: רובע הקב, כל"ב ו-כה, אבל נזכר הר"פ במ"ג. והי' הקב ששית הסאה, או ד' לוגין [ורו"ע כי אמה (אבל) קבא תרי לוגי הוי וזה טעות סופר רמב"ם] שהן כ"ד ביצים (מד) ולפי מה שכו' יוספון בקדמוניה ט. ז, ד, הי' שוה אל ד' קסמין, עיין ווינער II 42. ומה שהשוו אותו קצת ח"י להכוו (χους) שהי' ששה לוגין, כי בניצינדר שהוא טעות. ולי יש השערה לא רחוקה בהקדם מה שהקב הוא מדת היבש (והכוו מדה הלח), וא"כ הקב עם הגודש הוא ששה לוגין, דהיינו כו, אלא שלפי מה שכתבתי בעי' בת שמדת היבש עם הגודש אינו אלא כמדת הלח, אאל"ל כן. - ושיעורו 172.8 א"מ, ע"ע כיצה ולוג, ונזכר כנמרא ב"ב פט"ב גם חצי קב שהי' לפי האמור י"ב ביצים, ושיעורו 86.4 א"מ [וע' הערה קמו ע"ד גידול מדת החצי קב].

קב מברני, ר"א בשם ר' ינאי קב מברני חייבת בחלה, ירוש' חלה פ"ב ה"ג, ולכאורה יהי' הקב הלו שוה אל ה' רבעים ציפורים או אל ה' רבעים ציפורים ועוד (שיעור חלה), דהיינו לדעת ר"ת מ"ה ביצים שהם

רמד) ונקרא הקב בן כ"ד ביצים קב מדברי, והירושלמי הי' (24 x 6/3) = 28,8. והצפורי הי' או (28,8 x 6/3) = 34,56, 44 (24 x 7/3) = 33,6 ביצים י"ע סאה ירושלמית. - רמב"ם טהר"ם הוא וצ"ל כמו במטביר אודרעון ... וע"ר.